

KOMUNISTICKÉ A SOCIÁLNĚDEMOKRATICKÉ HNUTÍ V JIHLAVĚ V LETECH 1918–1933

RADIM GONDA

Úvod

Formování českého a německého sociálnědemokratického hnutí v období mezi vyhlášením Československé republiky v říjnu 1918 a převzetím moci nacisty v sousedním Německu v lednu 1933 se odehrávalo v rámci působení významných společensko-politických rozporů. Jeden z nich vedl k rozkolu v sociální demokracii a k organizačnímu ustavení Komunistické strany Československa (dále jen KSČ) na počátku 20. let 20. století. Metodologický nástroj popisu a výkladu těchto rozporů vypracoval ve své teorii konfliktních linií (či štěpících linií, angl. cleavages) a kritických křižovatek (critical junctures) norský sociolog a politolog Stein Rokkan a umožnil tak zakotvit dynamiku politických jevů jako je formování politických stran, společenských organizací a jejich (vzájemného) působení v analýze významných zájmových rozporů strukturně diferencovaných částí společnosti.

V Jihlavě se střetaly a prolínaly zejména tři z Rokkanem definovaných konfliktních linií, a sice 1) rozpor centrum - periferie v podobě konfliktu dvou nacionálních entit, resp. nacionalismů - českého a německého, 2) konfliktní linie práce - kapitál čili třídní konflikt a 3) tak zvaná konfliktní linie internacionální revoluce, která rozpoltila dělnické hnutí na dva proudy – směr nacionální integrace a proud internacionální a dala zrod komunistickým stranám.¹ Tyto tři základní rozpory určovaly či ovlivňovaly jak obecnější konflikty let 1918–1933, tak i vývoj a společenskou sílu české (československé) a německé sociální demokracie a komunistické strany.²

1 Nejuceleněji shrnuje Rokkanovy metodologické koncepty kniha Rokkan, Stein et Flora, Peter, ed.: *State formation, nation-building, and mass politics in Europe: the theory of Stein Rokkan*; based on his collected works. Oxford 2007. K teorii konfliktních linií viz s. 275–340.

2 Ze starší literatury přináší faktografický přehled událostí spojených s působením sociálnědemokratického a komunistického hnutí ve zkoumané oblasti a době např. Šimka, Alois (ed. et al.): *Historický kalendář dělnického hnutí a KSČ na Jihlavsku a Třeštsku 1914–1945*, Jihlava 1968. Srov. rovněž Linhart, Ctimír a kol.: *Z dějin Komunistické strany Československa na Jihlavsku do roku 1948*. Jihlava 1986.

Výsledkem působení těchto rozporů bylo rozdělení politických stran na tři hlavní uskupení podél dominantní nacionální konfliktní linie centrum - periferie.³ Strukturování a fungování politické obce v rozměru této linie dále upravitel vliv konfliktní linie internacionální revoluce. Politická obec se rozdělila do dvou velkých nacionálně definovaných stranickopolitických bloků: českého a německého, do nichž patřily i obě sociálnědemokratické strany, které doplňovala jakožto distinktivní pól KSČ, jejíž specifické postavení v této logice fungování politické soutěže určoval fakt jejího internacionálního charakteru a ideologie a dominance konfliktu práce – kapitál a internacionální revoluce nad rozporem centrum – periferie.

Východiska pro srovnávání vývoje společenské podpory ČSDSD, DSAP a KSČ v Jihlavě

Při posuzování společenské podpory sociálnědemokratických stran a strany komunistické je na místě, věnovat se srovnání vývoje jejich podpory na různých vertikálních úrovních: na městské jihlavské rovině, na rovině českých zemí a v dimenzi celého Československa. V případě sociálnědemokratických stran, které byly vázány a „omezeny“ na nacionálně definovaný český (československý) a německý segment společnosti, je také příhodné, porovnat vývoj jejich podpory v rámci takovýchto společenských sektorů.

Jelikož byl podíl jednotlivých národností ve struktuře obyvatelstva v Jihlavě, na úrovni českých zemí a na úrovni celorepublikové odlišný, je vhodné zjistit podíl společenské podpory obou sociálnědemokratických stran na jim národnostně odpovídajícím segmentu obyvatelstva v jednotlivých srovnávaných geografických, resp. správních jednotkách. Při stanovování zdrojových údajů nezbývá než vystačit si s údaji o počtu obyvatelstva (zohlednění pouze státní příslušníci ČSR), protože neexistují údaje o nacionální struktuře voličstva, jež by umožnily o něco přesnější relaci porovnávaných údajů.

Výsledné údaje lze brát jako vysoce přibližné, nikoliv však zcela přesné. V úvahu je totiž třeba vzít zejména dvě skutečnosti. Za prvé, ač byly obě velké sociálnědemokratické strany převážně vázány na své národnostní prostředí, jistou, byť velmi malou část voličů mohli představovat i voliči jiné národnosti. V českých zemích (a v Jihlavě) je takto možno uvažovat například o Židech. Zejména s nimi je spojeno další znejasnění zkoumaných jevů, a sice skutečnost, že při sčítání lidu se velká část (v Jihlavě zcela jistě nadpoloviční) přihlásila k jiné národnosti než k židovské.

3 Tématu národnostní otázky v kontextu teorie a praxe marxismu a marxismu-leninismu, relevantním při studiu postojů a politiky sociálnědemokratických stran a strany komunistické v prostředí Československa, se věnoval zejména Karel Pomaizl. Z jeho prací je v této souvislosti třeba uvést především knihu Pomaizl, Karel: *Vznik ČSR 1918. Problém marxistické vědecké interpretace*. Praha 1965.

Tento fakt je nezpochybnitelně doložen rozparem mezi počtem nacionálně sebede-klaratorních Židů, které zjevně tvořili převážně sionisté, a počtem Židů hlásících se k židovskému náboženskému vyznání. Za druhé, podpora jednotlivých politických stran v různých zemích a oblastech ČSR byla odlišná. Vztahovat tak společenskou podporu sledovaných politických stran v Jihlavě k jejich agregované podpoře za celé Československo či české země je možné jen s přihlédnutím ke zmíněné regionálně či územně nerovnoměrné distribuci hlasů jednotlivých politických stran. V jistém smyslu, zejména z dnešního časového hlediska, představuje adekvátnější srovnávací rámec pro hodnocení společenské podpory sociálnědemokratických stran a KSČ v Jihlavě spíše prostor českých zemí (a tedy zhruba území dnešní České republiky) než prvorepublikového Československa. Do jisté míry komplikující je i skutečnost, že při sčítání lidu byla vykazována nikoliv česká, moravská, slovenská, ale československá národnost.

Tabulka č. 1: Národnostní složení obyvatelstva Jihlavy, českých zemí a Československa dle sčítání lidu z roku 1921 a 1930 (v procentech, pouze státní příslušníci ČSR, přepočty autora)

	1921			1930		
národnost	Jihlava ⁴	české země ⁵	ČSR ⁶	Jihlava ⁷	české země ⁸	ČSR ⁹
československá	45,18	67,24	65,51	57,91	69,50	66,91
německá	50,24	29,72	23,35	38,98	29,20	22,32
ostatní	4,58	3,04	11,14	3,11	1,30	10,77

4 Jedná se o město Jihlava před spojením s obcí Dřevěné mlýny. Počet a podíl obyvatel židovského původu byl ovšem vyšší než je evidováno v přehledu národnostní struktury obyvatelstva. K židovské národnosti se hlásilo 488 osob, ale k židovskému vyznání 1180 lidí. Statistický lexikon obcí v republice Československé. II. Morava a Slezsko, Praha 1924, s. 9.

5 Do údajů nejsou zahrnuti cizí státní příslušníci, kteří neměli v ČSR volební právo. Statistický přehled republiky Československé, Praha 1930, s. 1, 7, 8.

6 Do údajů nejsou zahrnuti cizí státní příslušníci, kteří neměli v ČSR volební právo. Statistický přehled republiky Československé, Praha 1930, s. 1, 7, 8.

7 Údaje se týkají města Jihlavy již po spojení s obcí Dřevěné Mlýny. Disproporce vykazované národnostní příslušnosti se opět dotýká Židů, z nichž se k židovské národnosti přihlásilo 327, ale k židovskému náboženskému vyznání 1025. Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Praha 1935, s. 55.

8 Tóth, Andrej – Novotný, Lukáš – Stehlík, Michal: Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?. Praha 2012, s. 626–627.

9 Tamtéž.

Srovnání volební podpory na městské, zemské a celostátní úrovni

Pokud jde o KSČ v Jihlavě, lze její společenskou podporu relevantně měřit od voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR (dále jen PS NS) v roce 1925, kdy byla v Jihlavě se ziskem 10,82 % hlasů o 1,33 % nižší než na úrovni českých zemí a o 2,32 % nižší než na celorepublikové úrovni. (Podrobněji tabulka č. 2, 3.) Ve volbách do téhož zastupitelstva v roce 1929 obdržela KSČ v Jihlavě 6,65 % hlasů, což bylo o 3,2 % méně než na úrovni českých zemí a o 3,55 % méně než na celostátní rovině. Obecně tak lze konstatovat, že v období do nástupu nacistu v sousedním Německu KSČ v Jihlavě disponovala zázemím společenské podpory, opírala se o aktivní jádro funkcionářů a stoupenců strany, nicméně byly její společenské pozice o něco slabší, než jakých dosahovala ve svých volebních výsledcích na rovině českých zemí a Československa.

Společenská podpora Československé sociálnědemokratické strany dělnické (dále jen ČSDSD) ve volbách do PS NS v roce 1920, tedy ještě v době před organizačním rozkolem strany a ustavením strany komunistické, byla v Jihlavě s 21,87 % hlasů jen o 0,36 % pod úrovní volebního zisku v českých zemích a o 3,78 % nižší než na celorepublikové rovině.

Rozkol ovšem pravicové křídlo sociální demokracie velmi silně poznamenal. V případě přechodu členstva z Německé sociálnědemokratické strany dělnické v Československé republice (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik, dále jen DSAP) ke KSČ to konstatoval Raimund Aschmann na okresní konferenci KSČ v Jihlavě 12. června 1921 slovy: „das Hauptaugenmerk der Vertrauensmänner auf die so notwendige Landagitation gerichtet war; diese wurde uns zwar durch die Minierarbeit der „Rechte“ erschwert, es ist uns aber durch die unermüdliche und opferwillige Tätigkeit unserer Genossen gelungen, den größten Teil der Anhänger der früheren sozialdemokratischen Partei für uns zu gewinnen sowie auch neue Parteianhänger zu werben.“¹⁰ Dokladem toho byla rovněž účast pracujících na oslavách 1. máje roku 1922 v Jihlavě. KSČ a ČSDSD, za jejíž zastoupení lze v zásadě považovat část vedení odborových organizací, uspořádali v roce 1922 vedle československých národních socialistů, lidovců a německých sociálních demokratů prvomájové oslavy samostatně. Aktuální společenskou podporu politických stran dokládají počty účastníků shromáždění pořádaných jednotlivými subjekty. Zatímco tábor lidu KSČ navštívilo asi 2 500 osob, veřejné schůze jejich českých sociálnědemo-

10 Kromě úspěchů na venkově zmínil ovšem úkol, získat větší podporu i ve městě a zejména v odbo-rech. „Aber auch in der Stadt muß eifrig gearbeitet und agitiert werden und zwar hauptsächlich unter den Mitgliedern der Gewerkschaften, dann wird es nicht mehr möglich sein, daß von 4000 gewerkschaftlich organisierten Arbeitern nur kleiner Teil in den Reihen unserer Partei steht.“ Naznačuje to zřejmě setrvalejší pozice reformistů v odborových organizacích. Iglauer Volkswille. Kommunistisches Organ. Jahrg. 2 [11], Nr. 24, s. 5 (17. 6. 1921).

kratických konkurentů podpořilo 200 osob a oslavu DSAP pouze 100 sympatizantů. Podrobnosti o neúspěchu shromáždění sociálnědemokratických odborů vyložil představitel ČSDSD Pavel Havránek, který uvedl, že jejich akce měla být původně shromážděním odborových organizací, avšak komunisté rozvinuli rozsáhlou protiagitaci a strhli všechny odborové organizace pro svůj tábor lidu. Také železniční zřízení organizovaní v Unii železničních zaměstnanců v Čsl. republice, kteří měli tvořit jádro tábora odborových organizací a měli s vedením odborového sdružení smluveno místo tábora lidu na současném Masarykově náměstí, byli asi vlivem předsedy Unie komunisty Františka Munducha, jenž byl v letech 1920–1923 rovněž starostou obce Dřevěné Mlýny, převedeni do tábora komunistů, takže došlo k situaci, kdy se shromáždění organizovaného odborovými organizacemi nakonec nezúčastnili odboráři, kteří podpořili tábor lidu KSČ, ale pouze příslušníci ČSDSD.¹¹

Během několika následujících let však československá sociální demokracie zkonsolidovala své silně otřesené pozice, což se projevilo v jejích výsledcích ve volbách do PS NS v roce 1925, kdy v Jihlavě se ziskem 14,99 % hlasů dokonce převážila nad komunistickou stranou, která obdržela 10,82 % hlasů. ČSDSD tak na jihlavské městské úrovni dosáhla o 4,82 % více než na úrovni českých zemí a o 6,11 % více než na celostátní rovině. Pozoruhodný je rozdíl ve volební podpoře vzájemně si konkurující ČSDSD a KSČ mezi úrovní města Jihlavy na straně jedné a úrovní českých zemí a Československa na straně druhé. Zatímco v Jihlavě, jak je výše uvedeno, ČSDSD nad KSČ převážila, na úrovni českých zemí (12,15 % ku 10,17 %) a Československa (13,14 % ku 8,88 %) to byli naopak komunisté, kdo získal vyšší volební podporu než českoslovenští sociální demokraté.

Tento trend nadprůměrné volební podpory československých sociální demokratů v Jihlavě pokračoval i v následujícím období. Odrazil se ve výsledcích voleb do PS NS v roce 1929, kdy ČSDSD v Jihlavě obdržela 19,75 % hlasů, což bylo o 5,61 % více hlasů než na úrovni českých zemí a o 6,71 % více než na celostátní rovině. V těchto volbách dosáhla ČSDSD vyšších zisků než KSČ i na zemské a celostátní rovině, přičemž tento poměr sil významně ovlivnil zásadní vnitrostranický boj uvnitř komunistické strany, jehož rozřešení později otevřelo cestu opětné stabilizaci KSČ.

Německá DSAP vstoupila do politického života Československé republiky jako etablovaná politická strana s významnou podporou mezi pracujícími.¹² V měs-

11 Státní okresní archiv Jihlava (SOKA Jihlava), Archiv města Jihlavy od roku 1849 (AMJ od r. 1849), prezidiální registratura, inv. č. 1379, kart. 11. Relace starosty města Jihlavy Předsednictví zemské správy politické v Brně o oslavách 1. máje 1922.

12 DSAP i jejím spřízněným organizacím se dosud nejpodrobněji věnoval ve své doktorské disertační práci Thomas Oellermann. Ačkoliv se jeho práce dotýká Jihlavy jen velmi příležitostně,

tě Jihlavě získala ve volbách do PS NS v roce 1920 téměř čtvrtinu platných hlasů (přesně 24,47 %) a předstihla tak partnerskou ČSDSD (s 21,87 % platných hlasů). V Jihlavě obdržela mnohem vyšší podíl na platných hlasech než na úrovni českých zemí (14,19 %) a Československa (11,12 %). Rozkol ve straně a přesun většiny členské a voličské základny DSAP v Jihlavě velmi hluboce zasáhl. Ve volbách do PS NS v roce 1925 obdržela v Jihlavě pouze 8,15 % platných hlasů, na úrovni českých zemí to bylo 7,47 % a na celostátní úrovni 5,79 % platných hlasů. Volby do téhož zastupitelského tělesa v roce 1929 přinesly DSAP jisté posílení, které ovšem nedosáhlo takové míry jako v případě ČSDSD. DSAP obdržela v Jihlavě 10,14 % platných hlasů, v rovině českých zemí 8,82 % a na celostátní úrovni 6,86 %.

Výše uvedené proměny ve společenské podpoře vybraných politických stran dokreslují a potvrzují i úřední zprávy o účasti lidu na jejich veřejných akcích ve svátky práce či na jiných veřejných akcích po oslavách 1. máje 1922. Účast na akcích pořádaných krátce po ustavení KSČ byla v Jihlavě masová. Například 4. září 1922 pořádala KSČ v budově hotelu Jihlavský dvůr (v současnosti Dělnický dům) veřejnou schůzi s hlavním řečníkem bývalým rudoarmějem Aloisem Munou,¹³ již se zúčastnilo 1 200 osob, z nichž asi třetinu dle úřední zprávy okresní správy politické v Jihlavě údajně tvořili odpůrci, kteří narušovali její průběh, což si úředník s oddílem četnictva za zády vzal za záminku k rozpuštění schůze.¹⁴

Jak bylo uvedeno, přibližně v polovině 20. let se ovšem poměr sil mezi KSČ a ČSDSD v Jihlavě překlonoil ve prospěch ČSDSD. Podle zprávy policejního komisařství v Jihlavě o oslavách 1. máje 1926 se průvodu KSČ zúčastnilo pravděpodobně 366 osob a neseno bylo 12 standard, z nich 7 s českým a 5 s německým nápisem. Předchozího roku se přitom komunistického průvodu zúčastnilo asi 546 osob. Průvod ČSDSD v roce 1925 tvořilo asi 500 a roku 1926 asi 600 osob. DSAP v roce 1925 ani roku 1926 svůj samostatný průvod neuspořádala a omezila se pouze na veřejnou schůzi v budově Sängerkhalle, již se roku 1925 zúčastnilo 60 a roku 1926 jen 50 příznivců strany.¹⁵

představuje i pro studium jihlavské německé sociální demokracie přínosný kontextuální a srovnávací rámec. Viz Oellermann, Thomas: Mehr als nur eine Partei. Die deutsche Sozialdemokratie in der Tschechoslowakischen Republik 1918–1938. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie (Dr. phil.) durch die Philosophische Fakultät der Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf. Düsseldorf 2013.

13 Alois Muna se v roce 1922 po svém propuštění ze žaláře, kde byl vězněn za svoji revoluční činnost v době generální stávky roku 1920, opět zapojil do práce ve vedení KSČ. V době uvedené schůze v Jihlavě byl členem Výkonného výboru KSČ a krátce poté byl zvolen předsedou strany. Anev, Petr: Muna Alois. In: Anev, Petr; Bílý, Matěj (eds.): Biografický slovník vedoucích funkcí onářů KSČ (1921–1989). L–Z. Praha 2018, s. 95.

14 SOKa Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Prezidiální registratura, kat. č. 6385, kart. 48.

15 SOKa Jihlava, AMJ od roku 1849, Prezidiální registratura, kat. č. 1531, kart. 12.

Pokud srovnáme procentní volební zisky sledovaných politických stran ve volbách do PS NS v letech 1920, 1925 a 1929 (výchozí hodnota představuje 100 %),¹⁶ je zřejmé, že se ČSDSD v Jihlavě dokázala po více než čtvrtinovém poklesu mezi volbami 1920 a 1925 výrazně – na 90 % – přiblížit ve volbách 1929 své procentní podpoře voličů v porovnání s výchozím stavem roku 1920, ač jej plně nedosáhla. Na úrovni českých zemí přitom ČSDSD mezi volbami v letech 1920 a 1925 ztratila více než polovinu zisku z procenta platných hlasů a v roce 1929 tvořil procentní podíl platných hlasů asi 64 procent v porovnání se ziskem roku 1920. Na úrovni celostátní byl propad v procentu získaných platných hlasů ČSDSD mezi lety 1920 a 1925 ještě hlubší – na téměř třetinu hodnoty a ve volbách roku 1929 dorovnala ČSDSD své ztráty na hodnotu odpovídající lehce nadpolovičnímu stavu z roku 1920.

Vývoj hodnot KSČ v letech 1925 až 1929 sledoval vzhledem k vyostřenému vnitrostranickému konfliktu opačnou tendenci. Nejnižší pokles na přibližně 81 procent výsledku zaznamenala KSČ na úrovni českých zemí, o něco hlubší na hodnotu necelých 78 procent na úrovni celostátní a nejhlubší pokles se projevil v městě Jihlavě, kde KSČ roku 1929 obdržela přibližně 61 procent z podílu platných hlasů, jakého dosáhla v roce 1925.

DSAP prošla v období od rozkolu strany v roce 1920 do nástupu nacismu v Německu z hlediska společenské podpory podobnou trajektorií jako ČSDSD, ovšem v případě DSAP se jednalo o hlubší propad a slabší opětovný vzestup. Ve městě Jihlavě zaznamenala DSAP ve volbách do PS NS mezi lety 1920 a 1925 propad na přibližně třetinu v podílu platných hlasů voličů a do voleb v roce 1929 posílila svoji podporu pouze na zhruba 41 % podílu podpory ze získaných hlasů oproti výsledkům z roku 1920. Ve srovnání s těmito údaji poklesl procentní podíl DSAP na všech platných hlasech ve volbách do sledovaného zastupitelského tělesa v roce 1925 na úrovni českých zemí i Československa o necelou polovinu. V roce 1929 se podíl DSAP na procentním podílu na platných hlasech v českých zemích i v Československu oproti výsledku z roku 1920 pohyboval přibližně na úrovni 62 %.

Celkově lze konstatovat, že se dynamika poklesu a pozdějšího jistého posílení pozic DSAP ve srovnání s ČSDSD na úrovni českých zemí i Československa ve sledovaném období při jistých rozdílech výrazněji neodlišovala. Zásadní rozdíl ve vývoji společenské podpory mezi těmito dvěma sociálnědemokratickými stranami lze ovšem identifikovat v prostředí města Jihlavy. Zatímco v případě ČSDSD poklesl ve srovnání s výsledkem voleb do PS NS v roce 1920 podíl na platných hlasech v roce 1925 na 68,5 %, u DSAP to bylo na 33,3 % z podílu platných hlasů oproti jejich ziskům v roce 1920. V roce 1929 se sledovaný pokles u ČSDSD snížil

16 Porovnávány jsou procentní hodnoty zisku hlasů, ne absolutní čísla, kdy východiskem porovnávání jsou procentní zisky ve volbách do PS NS v roce 1920.

na 90,3 %, ovšem u DSAP tomu bylo pouze na 41,4 % oproti procentnímu podílu na platných hlasech z roku 1920.

Srovnání volební podpory v rámci národnostně vyhrančených sektorů politických stran

Toto porovnání rozdílů v procentních volebních výsledcích na různých geograficko-správních úrovních má ovšem u sociálnědemokratických stran navázaných na nacionálně definované sektory voličstva omezenou vypovídací hodnotu. Je proto přínosné, porovnat si, jak se vyvíjela společenská podpora obou sledovaných sociálnědemokratických stran v rámci příslušného národního voličského segmentu – tedy v rámci politických stran českých (československých) a německých. Do souboru zohledněných českých či československých politických stran nejsou zahrnuty ty politické strany, jež lze považovat za strany mobilizující a oslovující výslovně slovenské voliče, jejichž jádro voličské podpory se nacházelo na Slovensku a jejichž apel byl jasně slovensky zaměřený. Zahrnuty jsou tedy ty československé politické strany, jejichž voličskou základnu v českých zemích tvořilo v naprosté většině původní obyvatelstvo a nikoliv třeba Slováci žijící toho času v českých zemích. Nezapočítány jsou rovněž politické strany navázané na jiné národnostní prostředí jako strany polské či židovské a stejně tak i internacionální strana komunistická.

Jelikož v případě internacionální KSČ¹⁷ by zkoumání nacionální struktury jejího voličstva bylo prakticky nemožné a zjišťování míry podpory v rámci různých

17 KSČ měla internacionální charakter nejen programově, ale v národnostně smíšeném městě Jihlavě i z hlediska složení své členské základny. Dokladem jsou například jmenné soupisy voličů na podporu kandidátní listiny KSČ pro různé volby či důsledně mnohonárodnostní složení kandidátních listin KSČ v jihlavských obecních volbách. V roce 1925 za KSČ kandidovalo 18 Němců a 35 Moravanů a Čechů. SOKa Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, inv. č. 1354a, kart. 672.; Roku 1929 to bylo 11 Němců, 9 Moravanů a Čechů a 2 Židé. SOKa Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, inv. č. 1361, kart. 673.; Zmíněnými Židy byli Josef Jolesch, nar. 6. 2. 1879 v Jihlavě, zlatník, v letech 1924–1926 byl vedoucím spolku Arbeiter Gesangsverein Karl Liebknecht v Jihlavě. Význam jeho osoby mj. podtrhuje skutečnost, že na adrese jeho bydliště Masarykovo nám. 51 sídlil ještě v době před rozkolem strany sekretariát městské organizace DSAP a po rozkolu administrace tiskového orgánu německé sekce KSČ Iglauer Volkswille. (Srov. např. Volkswille. Sozialdemokratisches Organ. Jahrg. 1, Nr. 30, s. 2. (23. 7. 1920).; Iglauer Volkswille. Kommunistisches Organ. Jahrg. 2 (11), Nr. 26, s. 1. (1. 7. 1921)). Jolesch zahynul 19. 12. 1941 ve věznici gestapa v Terezíně. Rudolf Pollak, nar. 23. 8. 1880 v Jihlavě, podnikal v oblast nákupu hadrů, železa a kostí, dne 24. 4. 1941 byl násilně vystěhován z Jihlavy do Batelova čp. 262 a pak 14. 5. 1942 odjel na shromaždiště do Třebíče a odtud 18. 5. 1942 transportem Av do Terezína a 25. 5. 1942 transportem Az do Lublinu, kde zahynul v ghettu někdy v letech 1942–1943. Autor děkuje Ladislavu Vilímkovi za laskavé poskytnutí údajů z jeho databáze Židů z Jihlavska.; V organizační rovině došlo ke sloučení českých a německých stranických organizací v X. jihlavské župě 9. října 1921 v Třeštské pivnici v Jihlavě, tedy ještě před celostátním slučovacím sjezdem KSČ konaným 30. října až 4. listopadu 1921 v Praze. V městě Jihlavě se německá a česká organizace KSČ sloučila 13. listopadu 1921 na schůzi v Dělnickém domě. Linhart, C. a kol.: Z dějin Komunistické strany Československa na Jihlavsku do roku 1949, s. 22–23.

nacionálně definovaných sektorů společnosti by bylo velmi obtížné a omezené, lze brát u KSČ jakožto relevantní srovnávací rámec celkové zemské (případně celostátní) výsledky voleb. U československé a německé sociálnědemokratické strany je však nejen možné, ale i přínosné, ozřejmit ve srovnávací perspektivě míru jejich podpory v rámci národnostně odlišených sektorů společnosti a jim odpovídajících stranickopolitických segmentů tvořených v prostoru českých zemí především českými a německými politickými stranami.

Postavení obou sociálnědemokratických stran v rámci jejich národního bloku politických stran se lišilo. V první rovině lze porovnat, jaký byl vzájemný poměr společenské podpory ČSDSD a ostatních českých (československých) politických stran na úrovni města Jihlavy a na úrovni českých zemí. (Podrobněji tabulka č. 5.) Po celé sledované období let 1920 až 1929 držela ČSDSD ve volbách do PS NS výrazně silnější volební podporu na území Jihlavy než na úrovni českých zemí. V roce 1920 představoval tento rozdíl více než 20 %, když ČSDSD v Jihlavě získala 54,03 % hlasů v rámci sektoru československých politických stran, zatímco na úrovni českých zemí to bylo 33,36 % hlasů. Po rozkolu ve straně a ustavení KSČ, do níž přešla větší část členské základny ČSDSD, získala ve volbách do PS NS v roce 1925 ČSDSD na úrovni českých zemí 17,68 % hlasů v rámci sektoru československých politických stran, ovšem na úrovni města Jihlavy to bylo 34,57 % hlasů. V Jihlavě tedy měla československá sociální demokracie téměř jednou tak silnou podporu než v rovině českých zemí. Tento dlouhodobý rozdíl v podpoře ČSDSD na jihlavské úrovni a úrovni českých zemí potvrdily i volby do PS NS v roce 1929, kdy strana v rovině českých zemí obdržela 23,55 % hlasů odevzdaných československým politickým stranám, zatímco v Jihlavě získala v rámci téhož voličského sektoru 40,3 % hlasů.

Postavení DSAP bylo v tomto směru podstatně odlišné. Již v počátečních volbách v roce 1920 se poměr mezi podílem DSAP a ČSDSD na úrovni Jihlavy a českých zemí v rámci jejich nacionálních voličských sektorů lišil. V případě DSAP totiž nepředstavoval ani jednu desetinu procenta; v Jihlavě DSAP disponovala 43,39 % hlasů odevzdaných pro některou z německých politických stran a na úrovni českých zemí to bylo 43,48 %. Současně při srovnání takto měřené podpory českých a německých sociálních demokratů v rámci jejich nacionálních voličských sektorů již tehdy vykazovali v Jihlavě čeští sociální demokraté oproti svým německým kolegům více než o deset procent vyšší společenskou podporu ve svém nacionálním voličském sektoru. V následujícím období prošla na úrovni českých zemí DSAP podobně jako ČSDSD hlubokým úpadkem společenské podpory. V případě DSAP byl přitom tento pokles o něco méně razantní než u ČSDSD. Ovšem v samotném městě Jihlavě utrpěla DSAP ve 20. letech 20. století mnohem hlubší ztráty než na rovině českých zemí. Ve volbách do PS NS v roce 1925 poklesla její podpora v rámci sektoru německých politických stran v českých

zemích na 25,82 % hlasů, v Jihlavě to bylo dokonce na 19,02 % hlasů. V roce 1929 dokázala DSAP získat v českých zemích 30,81 % hlasů odevzdaných pro německé strany, v Jihlavě to bylo pouze 24 % hlasů.

Druhou srovnávací perspektivu představuje vzájemné porovnání voličské podpory ČSDSD a DSAP v rámci jednotlivých nacionálních sektorů politických stran v městě Jihlavě a v českých zemích ve volbách do PS NS v letech 1920 až 1929 doplněné údaji z obecních voleb v městě Jihlavě v letech 1919 až 1929. (Podrobněji tabulka č. 4, 5.) Čeští sociální demokraté po celá 20. léta 20. století drželi v rámci svého nacionálního společensko-politického sektoru vyšší míru podpory než němečtí sociální demokraté v sektoru německých politických stran.

ČSDSD získala v Jihlavě rámci sektoru československých politických stran v poměru vůči československým nesociálnědemokratickým stranám nadpoloviční většinu v neuznaných obecních volbách v září 1919 (52,21 %) a v dubnu 1920 ve volbách do Poslanecké sněmovny (54,03 %) i do Senátu (51,69 %) NS. V obecních volbách v září 1920 obdržela v rámci tohoto sektoru politických stran 45,55 % hlasů. V době krize po stranickém rozkolu obdržela v obecních volbách v březnu 1925 pouze 27,18 % hlasů v sektoru československých politických stran a v listopadu téhož roku ve volbách do PS to bylo 34,57 % a v souběžných volbách do Senátu NS téměř shodný poměr 34,60 % hlasů. Do oblasti kolem 40 % hlasů v daném voličském segmentu vystoupala ČSDSD v roce 1929, kdy v říjnových volbách do PS NS získala 40,30 % hlasů a do Senátu NS 39,08 % hlasů a nakonec v prosincových obecních volbách to bylo 43,50 %.

DSAP naproti tomu začínala s menším než polovičním podílem na hlasech v rámci sektoru německých politických stran již v roce 1919, kdy v zneplatněných obecních volbách získala 46,10 % hlasů německých stran. Nadpoloviční většiny ve sledovaném období nikdy nedosáhla. Ve volbách do PS NS v dubnu 1920 obdržela 43,39 % a do Senátu NS 42,24 % hlasů německých stran. V zářijových obecních volbách 1920 dosáhla 46,08 % hlasů německých stran. V důsledku rozvalu DSAP po ustavení KSČ získali němečtí sociální demokraté v březnových obecních volbách roku 1925 pouze 11,99 % hlasů německých stran. V listopadových volbách 1925 do PS NS obdržela DSAP 19,02 % a do Senátu NS 19,46 % hlasů německých stran. Volby do PS NS v říjnu 1929 jí vynesly 24,00 % a do Senátu NS 25,20 % hlasů německých stran. V obecních volbách v prosinci 1929 podpořilo DSAP 20,23 % voličů, kteří volili některou z německých politických stran.

Při využití těchto v zásadě nejadekvátnějších srovnávacích polí i metodologického přístupu lze z uvedených údajů vyvodit několik závěrů. Českoslovenští sociální demokraté drželi v Jihlavě po téměř celé období voleb od roku 1919 až do roku 1929 vyšší míru společenské podpory v rámci svého nacionálního sektoru politických stran než jejich němečtí kolegové. Pouze v obecních volbách roku 1920 dosáhli ve svém nacionálním stranickém sektoru němečtí sociální demokra-

té vyšší míry podpory než českoslovenští, a sice o pouhé 0,53 %. Nejmenší rozdíly ve společenské podpoře v rámci jejich nacionálních stranických sektorů panovaly v letech 1919 a 1920, tedy před velkým rozkolem v ČSDSD a DSAP a pohybovaly se v rozsahu maximálně 10,64 % porovnávaných absolutních hodnot dosažené procentní podpory. Tato situace se viditelně změnila po ustavení KSČ, kdy citelně oslabil společenská podpora zejména německých sociálních demokratů ve srovnání s jejich československými kolegy. Rozdíl se pohyboval mezi 13,88 % ve volbách do Senátu NS v roce 1929 až 23,27 % v obecních volbách v témže roce (opět porovnávány absolutní údaje o procentní podpoře v rámci odpovídajícího nacionálního sektoru politických stran).

Podmínky určující společenskou podporu KSČ, ČSDSD a DSAP a jejich vzájemné poměry

Pokud jde o sociálnědemokratické strany, důvodů významně odlišného vývoje společenské podpory ČSDSD a DSAP bylo jistě několik. Jeden z nich představoval dopad rozkolu mezi reformistickým sociálnědemokratickým a revolučním komunistickým proudem, jehož organizačním výsledkem bylo ustavení KSČ. Jednalo se tedy o projev rozporu křížovanky internacionální revoluce. V tomto směru je na místě, položit si otázku, do jaké míry postihl rozkol reformistické strany ČSDSD a DSAP jednak z hlediska ztráty členské a voličské podpory, a za druhé, jak otrásl jejich organizačními a vedoucími kádry aktivistů a představitelů.

Jak v případě ČSDSD tak DSAP byl rozkol těchto stran v Jihlavě hluboký a jeho výsledkem byl přechod významné části členů a sympatizantů k nově založené komunistické straně.¹⁸ Dokladem této proměny a krystalizace vzájemného

18 Je otázkou, nakolik hodnověrný, resp. pravděpodobně zvlečený je údaj o celostátním počtu členů ČSDSD uvedený tajemníkem strany Johanísem k 1. červenci 1920 ve výši asi 500 000 členů. Jím uvedený počet členů bezprostředně po rozkolu strany odhadovaný na konci listopadu 1920 na 260 000 až 280 000 je zjevně výrazně nadsazený. Srov. Protokol XIII. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické. Praha 1921, s. 6.; Na svém XIV. sjezdu v roce 1924, tedy již po jisté porozkolové stabilizaci, ČSDSD oficiálně dle svého představitele Noska vykazovala 178 000 členů. Protokol XIV. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické. Praha 1924, s. 14. Dle jiného údaje vázaného na tentýž sjezd to bylo ovšem 187 855 členů. V roce 1929 uváděla ČSDSD 155 483 a v roce 1937 posílila na 245 316 členů. Kuklík, Jan: Československá sociálně demokratická strana dělnická 1918–1938. In: Marek, Pavel a kol.: Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1961–1998. Olomouc 2000, s. 96, 98. DSAP podle Oellermanna přišla hned při rozkolu o 17 000 členů v organizacích, jež se od strany bezprostředně oddělily. Tomu předcházela ztráta celé mládežnické organizace Verband der Sozialdemokratischen Arbeiterjugend, jež se 31. října 1920 od DSAP odtrhla a připojila se ke Komunistické internacionále mládeže. Z jejích původních 32 000 členů se později stalo členy nové mládežnické organizace der Sozialistische Jugendverband jen 6 000 osob. Viz Oellermann, T.: Mehr als nur eine Partei, s. 64–65.; Dle údajů v dobovém tisku ztratila DSAP jenom při vyloučení liberecké krajské organizace 18 000 členů. Srv. Iglauer Volkswille. Sozialdemokratisches

poměru sil mezi sociálnědemokratickými stranami a komunistickou stranou v mezidobí mezi rozkolem sociálnědemokratických stran a vznikem KSČ na straně jedné a parlamentními volbami roku 1925 na straně druhé jsou výše uvedené údaje o podpoře veřejných akcí jednotlivých levicových politických stran v Jihlavě při oslavách svátku práce v roce 1922, kdy tábor lidu KSČ podpořilo 2 500 pracujících, zatímco akci odborů ČSDSD 200 a akci DSAP 100 osob. Jelikož tyto údaje vycházejí ze zprávy starosty města Jihlavy, lze vyloučit, že by záměrně nahrávaly KSČ oproti oběma sociálnědemokratickým stranám. Uvedené údaje kromě hlubokého deklasování obou sociálnědemokratických stran komunistickou stranou v tomto období mohou naznačovat i poněkud silnější dopad rozkolu na DSAP ve srovnání s ČSDSD.

Pokud jde o dopad rozkolu na vedoucí kádry sociálnědemokratických stran, je možné usuzovat, byť to lze z písemných pramenů vyvozovat spíše nepřímě, že rozkol v Jihlavě zřejmě zasáhl oblast vedoucích aktivistů a organizátorů DSAP v o něco větší míře než v rámci ČSDSD. Ve vedení jihlavské organizace DSAP v tomto přelomovém období v pramenech výrazně vyčnívá osobnost Raimunda Aschmanna,¹⁹ který sehrál významnou úlohu v převedení podstatné části aktivu

Organ. Jahrg. 2 [11], Nr. 9, s. 1 (4. 3. 1921); Pokles členů DSAP ovšem i nadále výrazně pokračoval. V celostátním měřítku ztratila DSAP více než polovinu členské základy. V letech 1921–1926 se snížil počet členů strany ze 120 000 na 60 000. V uvedeném pětiletém období, v němž měla již čas i na jistou regeneraci, oslabila DSAP o čtvrtinu místních organizací. V druhé polovině 20. let zesílila DSAP na asi 80 000 členů a tento počet držela až do konce 30. let. Šebek, Jaroslav: Německé politické strany v ČSR 1918–1938. In: Marek, Pavel a kol.: Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1961–19998. Olomouc 2000, s. 268.; Oellermann uvádí pro období let 1924–1928 následující údaje o počtu organizovaných členů DSAP a s ní spřízněných organizací, jež nemusejí být v rozporu s výše uvedenými údaji, neboť první kategorie zahrnuje nejen členy strany, ale i řady dalších německých sociálnědemokratických společenských organizací: DSAP a přidružené organizace 105 500, odborové organizace 211 568, kulturní a volnočasové organizace 84 775, což dohromady představovalo 401 843 členů. U části z nich ovšem mohlo docházet k překrývání členství ve více organizacích. Oellermann, T.: Mehr als nur eine Partei, s. 38. Údaje o počtu členů KSČ v době jejího ustavování jsou podobně nespolehlivé jako v případě ČSDSD v roce 1920. Uváděno je asi 250 000 členů, později k roku 1924 je vykazováno 139 000, 1930 asi 27 000, 1933 přibližně 50 600, 1936 asi 70 000 a roku 1938 zhruba 50 000 členů. Marek, Pavel: Československá sociálně demokratická strana dělnická 1918–1938. In: Marek, Pavel a kol.: Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1961–1998. Olomouc 2000, s. 148.

- 19 Raimund Aschmann se narodil 14. června 1883 v Jihlavě. Oženil se 10. února 1907 s Theresií, roz. Skallakovou a 24. února 1909 se jim narodil syn Emanuel (zemř. 1910) a 25. září 1913 dcera Hedwig. Toto manželství bylo rozloučeno 2. února 1922. Ve 20. a 30. letech byla jeho partnerkou zřejmě Berta Mücksteinová. Později se 12. března 1940 podruhé oženil s o téměř 30 let mladší Emilií, roz. Faberovou, s níž měl dceru Elfriede (nar. 8. března 1941) a syna Josefa (nar. 19. dubna 1942). SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 117.; SOKA Jihlava, Městský národní výbor Jihlava, inv. č. 311; K druhému sňatku viz Raimund Aschmann, Emilie Pauserová, roz. Faberová, svatební list, soukromý archiv Marie Caklové.; Za německé okupace byl Aschmann

strany do KSČ. Naproti tomu reformističtí představitelé DSAP v Jihlavě v tomto období v pramenech nejsou významnějším způsobem zachyceni. Tuto skutečnost lze samozřejmě hypoteticky přičíst například tomu, že úřední zprávy věnovaly pozornost především činnosti komunistů, zatímco působení sociálnědemokratických reformistů stálo mimo hlavní oblast zájmu úřadů, soudů a represivních orgánů státu. Přesto lze vyslovit předpoklad, že v rámci DSAP proběhla komunizace stranických aktivistů a organizátorů v ještě větším rozsahu než v ČSDSD.

Dobové prameny úřední povahy zachycují spíše vnitrostranický boj uvnitř ČSDSD než v rámci jihlavské organizace DSAP.²⁰ Uvnitř ČSDSD se politická diferenciace a posilování levice projevilo viditelně již na počátku roku 1919, kdy na okresní konferenci ČSDSD uspořádané 19. 1. v Třeštské pivnici v Jihlavě většina delegátů požadovala energičtější vedení třídního boje.²¹ Dne 16. 3. 1919 proběhla v hostinci U Jánů veřejná schůze uspořádaná ČSDSD, na níž došlo k názorové polemice mezi pravicovým funkcionářem z Brna Sotolářem a jihlavským představitelem levice Josefem Pavelcem, který prosazoval účast strany na mezinárodní revoluční vlně, jejímž příkladem byla bolševická revoluce v Rusku.²² V dubnu 1919 se v reakci na prosazování se komunistických postojů vzdal vůdčích stranických funkcí představitel pravice strany v Jihlavě JUDr. Rudolf Veverka.²³ Tím ovšem Veverkovo děledobější působení v rámci reformistické tendence uvnitř ČSDSD neskončilo.

Rozhodující katalyzační vliv na rozkol uvnitř českého i německého sociálnědemokratického hnutí v Jihlavě, stejně jako na jiných místech, měla nakonec pro-sincová generální stávka roku 1920.²⁴ Projevem rozkolu byl dopis zformulovaný již 14. 12. 1920, který zaslali místní předáci menšinové reformistické části ČSDSD čili pravice uvnitř ČSDSD, již zmíněný JUDr. Rudolf Veverka a František Ulrich, vládnímu komisaři města Jihlavy, v němž jej informovali o fakticky dokonaném

vězněn v Kounicových kolejích v Brně, odkud byl ze zdravotních důvodů propuštěn a zemřel 21. 1. 1944 v 18:30 v jihlavské nemocnici. Jako úmrtní diagnóza bylo stanoveno: mesaortitis luetica, jež je formou kardiovaskulární syfilis, poškození věnčitých cév a infarkt srdečního svalu. Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), E 67, sign. 7353, pag. 20. K věznění srov. osobní rozhovor autora s Josefem Aschmannem, synem Raimunda Aschmanna dne 23. srpna 2013.

20 Značná omezenost dochované pramenné základny dokumentující dějiny DSAP nejen v Jihlavě, ale šířeji v českých zemích je obecnějším problémem, na nějž poukazuje např. i Thomas Oellermann, srov. Oellermann, T.: Mehr als nur eine Partei, s. 20–21.

21 Šimka, Alois (ed. et al.): Historický kalendář dělnického hnutí a KSČ na Jihlavsku a Třeštsku 1914–1945, Jihlava 1968, s. 19.

22 Jihlavské listy, 21. 3. 1919, č. 10, s. 4.

23 Jihlavské listy, 18. 4. 1919, č. 14, s. 3.

24 Podrobnější popis průběhu generální stávky v roce 1920, diferenciace a rozkolu uvnitř ČSDSD a DSAP i procesu ustavování KSČ v Jihlavě viz Gonda, Radim: Jihlava v době vyostřených národních a třídních rozporů let 1918–1922. *Paginae historiae* 30/1, 2022, s. 284–300.

organizačním rozkolu strany.²⁵ I tento dopis lze spojit s tezí hovořící o tom, že uvnitř ČSDSD se pravici zřejmě podařilo účinněji než v DSAP udržet a následně stabilizovat, i když výrazně menšinový sektor, nejen členstva, ale i agilních vedoucích kádřů.

I v kvalitě těchto vedoucích kádřů v době rozkolu a bezprostředně po něm lze zřejmě spatřovat jistý rozdíl, byť jej nelze přeceňovat. Zatímco reformistickou tendenci ČSDSD představoval zavedený právník Veverka, který disponoval letitými zkušenostmi s jednáním s veřejnými úřady a s řízením dělnických organizací, byli představiteli reformistické tendence uvnitř DSAP v Jihlavě i jejími reprezentanty krátce po dokonání rozkolu strany především, nikoliv ale výlučně, lidé z prostředí živnostníků a řemeslníků, kteří měli sice rovněž zkušenosti s dlouhodobou prací v dělnické straně či odborech, ale nemohli se vykazovat takovou úrovní vzdělání, společenských styků a obecně řečeno sociálního kapitálu, jakým se vyznačoval například uvedený Rudolf Veverka, který byl později zvolen starostou města Jihlavy a přes otřes jeho pozice způsobený stranickým rozkolem disponoval jistou společensko-politickou pozicí a autoritou.²⁶ Lze tedy usuzovat, že česko-

25 V listu uvedli: „Rozvrat v česko-slovenské straně sociálně demokratické, z níž odštěpila se skupina stojící na podmínkách III. Internacionály, aby na místo demokracie a parlamentárního postupu uplatňovala systémem dělnických rad diktaturu, přivodil i v Jihlavě důsledek, že i v Jihlavě vymkl se velký počet politických osob z vleku komunistů a že zeskupil se na podkladě starého programu česko-slovenské strany soc. demokratické jako politická organizace téže strany v Jihlavě. Činíme toto oznámení, aby při veškerých otázkách, z nichž podle zákonů a nařízení vlády nutno bráti zřetel na organizace politických stran, i na místní organizace česko-slovenské strany soc. demokratické původního programu vzat byl patřičný zřetel.“ SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, prezidiální registratura, inv. č. 1313, kart. 10.

26 Profesní charakter vedoucích kádřů zkoumaných politických stran v Jihlavě dokládají např. kandidátní listiny pro obecní volby z roku 1925, které byly prvními obecními volbami po rozkolu v sociálnědemokratickém hnutí. Mezitím se ovšem v letech 1921–1925 podařilo značně stabilizovat pozice zejména ČSDSD. Na prvních pěti místech kandidovali za KSČ: Ph. Mr. Josef Vašátko, magistr farmacie a tajemník strany; Alois Aschenbrenner, obuvník; Josef Heřmánek, brusič skla; František Hons, legionář; Fanz Mattl, dělník v tabákové továrně; za ČSDSD: František Ulrich, kovodělník; Dr. Rudolf Veverka, advokát; Leopold Pitlík, vrchní soudní oficiál; Otakar Krupička, úředník a legionář; Rudolf Brázda, železniční zřízenec; za DSAP: Hans Weigner, holič; Adolf Chromý, krejčí; Raimund Aschmann, úředník nemocenské pokladny; Hermann Weiss, vrchní účetní; Franz Peschka, dělník v tabákové továrně. Jistou vypovídací hodnotu má i počet kandidovaných a jejich sociální struktura. Mezi 53 kandidáty za KSČ bylo 49 osob z dělnických profesí či ženy v domácnosti a 4 s úřednickou profesí. Mezi 32 kandidáty ČSDSD bylo 25 osob z dělnických profesí či invalidů a penzistů a 7 osob s úřednickou profesí a mezi 13 kandidáty za DSAP bylo 11 lidí s dělnickou a 2 osoby s úřednickou profesí. SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, inv. č. 1354a, kart. 672; V obecních volbách roku 1929 kandidovali na první pěti místech za KSČ: Gustav Nový, krejčí; Alexander Skalla, osoba samostatně výdělečně činná; Josef Rychnovský, obuvník; Alois Aschenbrenner, obuvník; Jan Röder, zedník; za ČSDSD: Dr. Rudolf Veverka, advokát; František Ulrich, kovodělník; Rudolf Kocich, pilníkář; Jindřich Hájek, železniční zaměstnanec; Otakar Krupička, úředník a legionář; za DSAP: Franz Herzig, ředitel měšťanské školy; Raimund

slovenští reformističtí sociální demokraté vyšli ze stranického rozkolu v oblasti organizačních kádřů ve srovnání se svými německými kolegy s o něco menšími personálními ztrátami. Tento činitel, vedle jiných, ovlivnil schopnost regenerace sociálnědemokratických stran po rozkolu hnutí a sehrál svoji úlohu v následujícím období jejich rekonstrukce. Změnu v kvalitě vedoucích kádřů jihlavské DSAP přinesl později v roce 1923 návrat Raimunda Aschmanna z KSČ zpět do DSAP. Ovšem Aschmanna zpět do DSAP tehdy provázela zřejmě jenom malá skupina navrátilců,²⁷ jež hloubku otřesu DSAP ze stranického rozkolu zásadněji nezmírnila.

Z důvodu Aschmannova významu a úlohy,²⁸ kterou sehrál v jihlavském dělnickém hnutí, je na místě, věnovat okolnostem jeho návratu do DSAP odpovídající pozornost. Sám Aschmann vyložil ze svého pohledu důvody svého stranického přechodu v novinách vydávaných DSAP v článku nazvaném „Warum ich aus der kommunistischen Partei ausgetreten bin?“ Ač nesignován, vyšel z jeho pera jistě i na těžce stránce novin bezprostředně následující článek věnovaný okolnostem připojení obce Dřevěné Mlýny k Jihlavě, jež lze považovat za doplnění jeho důvodů změny stranické příslušnosti.²⁹ Jakožto podstatu sporů ve vedení jihlavské KSČ, jež nakonec vedly až k Aschmannově odchodu ze strany, uvedl rozpory ohledně hlasování o městském rozpočtu. Zatímco Aschmann podporoval schválení rozpočtu, čeští komunističtí zastupitelé jej chtěli odmítnout. Aschmann prohlásil, že jeho čeští soudruzi údajně měli za zády německých komunistických zastupitelů jednat

Aschmann, úředník; Hermann Weiss, sklář; Franz Peschka, dělník v tabákové továrně; Mathias Miksche, zedník. KSČ tehdy postavila 22, ČSDSD 42 a DSAP 15 kandidátů. SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, inv. č. 1361, kart. 673.

27 S Aschmannem v roce 1923 odešla z KSČ ještě městská zastupitelka Berta Mücksteinová. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 18.; V této souvislosti lze zmínit skutečnost, že Aschmann a Mücksteinová uváděli na konci 20. let 20. století shodné bydliště – Úřednickou ulici č. 51, což může naznačovat, že jejich vztah mohl být více než jen kolegiální. Srov. např. dokumentaci týkající se účasti DSAP na parlamentních volbách roku 1929. SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, inv. č. 1333, kart. 657.; Berta Mücksteinová (nar. 26. července 1894 ve Šternberku, zemř. 10. října 1936), pracovala jako úřednice okresní nemocenské pokladny, 15. října 1911 se jí narodil nemanželský syn Paul, od počátku října 1928 žila společně se synem Paulem a (zřejmě partnerem) Raimundem Aschmannem v Úřednické ulici (v současnosti Seifertova) č. 51 v Jihlavě. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 124, 130 a 133. SOKA Jihlava, Městský národní výbor Jihlava, inv. č. 311.; Mücksteinová zemřela ve věku pouhých 42 let na rakovinu dělohy. MZA, E 67, sign. 6595, pag. 153.

28 K osobnosti Raimunda Aschmanna v kontextu pozdějšího antifašistického hnutí viz rovněž Gonda, Radim: K otázce nacistické perzekuce německých antifašistů na Jihlavsku. In: Jedlička, Jiří (ed.): Češi a Němci na Vysočině. Sborník příspěvků z česko-rakouské odborné konference, Havlíčkův Brod 2014, s. 208.

29 Volkswille. Sozialdemokratisches Kreisorgan für die Bezirke: Brünn, M.-Trübau, Zwittau, Znaim u. Lundenburg. Jahrg. 4, Nr. 21, s. 6 (25. 5. 1923).

s představiteli českých občanských stran s cílem dosáhnout odstoupení německého starosty Oberrennera a dosazení vládního komisaře města. Aschmann chtěl rozpočet podpořit se zdůvodněním, že jeho neschválení by nepříznivě dopadlo na chudé a pracující, zvláště na zaměstnance města. Čeští komunističtí zastupitelé trvali na jeho odmítnutí.³⁰ Skutečností je, že navržený rozpočet, o němž městští zastupitelé hlasovali 11. ledna 1923, značně zatěžoval zvýšenými daněmi i sníženými mzdami třídu pracujících, včetně zaměstnanců města. Hlavní osa konfliktu o tento rozpočet však zřejmě vedla podle nacionální konfliktní linie, neboť pro přijetí hlasovali němečtí a jeden židovský a proti němu čeští zastupitelé napříč levo-pravým politickým spektrem. Toto hlasování tedy rozdělilo nejen německé a české sociální demokraty, ale dokonce i komunisty. Z nich hlasovali Aschenbrenner a Mopils pro přijetí řádného rozpočtu, německá zastupitelka Mücksteinová (snad z důvodu nějaké chyby či omylu) se hlasování zdržela, načež tvrdila, že hlasovala, stejně jako čeští komunisté, proti návrhu. Následně byl přijat návrh mimořádného rozpočtu (20 hlasů pro, 20 proti – zjevně včetně slečny Mücksteinové) rozhodujícím hlasem starosty. Pozoruhodné je, že Raimund Aschmann, zřejmě z důvodu vypjatého konfliktu uvnitř skupiny zastupitelů KSČ a na protest proti postoji českých soudruhů jednání jako jediný ze zastupitelů opustil a hlasování se vůbec nezúčastnil.³¹

Aschmann rovněž kritizoval postoj českých komunistických představitelů vůči otázce sloučení obce Dřevěné mlýny s Jihlavou. Uvedl, že se dvakrát pokoušeli pohnout členy zastupitelstva Dřevěných mlýnů, kteří včetně komunistů odmítali sloučení s Jihlavou, aby s tímto krokem souhlasili.³² Na jednání zastupitelstva města Jihlavy 17. 5. 1923, na němž zastupitel Vašátko³³ oznámil vystoupení Aschmanna a Mücksteinové z KSČ, byla nastolena diskuse o uvedeném slučování obcí, o němž

30 Ve vnitrostranické se diskusi Aschmann odvolával mj. na skutečnost, že o dva roky dříve se zástupci komunistické strany vzdali svého opozičního stanoviska vůči rozpočtu, když jim bylo městem poskytnuto využívání tělocvičny pro potřeby dělnické tělocvičné jednoty. Volkswille. Sozialdemokratisches Kreisorgan für die Bezirke: Brünn, M.-Trübau, Zwittau, Znaim u. Lundenburg. Jahrg. 4, Nr. 21, s. 6 (25. 5. 1923).

31 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 18, nefol.

32 Volkswille. Sozialdemokratisches Kreisorgan für die Bezirke: Brünn, M.-Trübau, Zwittau, Znaim u. Lundenburg. Jahrg. 4, Nr. 21, s. 6 (25. 5. 1923).

33 Magistr farmacie Josef Vašátko, nar. 19. října 1889 v Černíkovcích u Rychnova nad Kněžnou, působil v Jihlavě jako tajemník ČSDSD a následně KSČ. SOKA Jihlava, AMJ od roku 1849, odd. Sčítání lidu, inv. č. 96, kart. 117. V Jihlavě žil zřejmě do roku 1927, kdy se k 14. listopadu odhlásil z bydliště ve Sterlyově ulici č. o. 23 (v současnosti Mahlerova 2091/23). SOKA Jihlava, Městský národní výbor Jihlava, inv. č. 342. Zemřel v Praze. Srov. Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5333, popis snímku.; Vašátkův umělecky nadaný a zaměřený syn aspirant farmacie Lubomír Vašátko, jenž se v Jihlavě 5. září 1919 narodil, byl za německé okupace roku 1942 zavražděn v koncentračním táboře Mauthausen. Časopis českého lékařnictva, 1945, č. 5.

o tři dni dříve jednala rada města. Ani v jednom z těchto orgánů nebyl schválen návrh ani na sloučení, ani pro výslovné odmítnutí sloučení. Němečtí i čeští zástupci KSČ (čeští méně rozhodně) se v diskusi v obou orgánech města vyslovovali proti sloučení, zdůrazňovali přitom sociální a hospodářské důvody, přičemž v radě města německý zástupce KSČ Raimund Aschmann hlasoval proti a čeští komunisté Vašátko a Pavelec se hlasování zdrželi. V zastupitelstvu se zástupci KSČ zdrželi hlasování (již bez Aschmanna a Mücksteinové hlasujících negativně), představitelé ČSDSD se vyslovili pro a DSAP proti návrhu, který nakonec při veřejném hlasování (19 proti, 13 pro, 9 se zdrželo) nebyl přijat.³⁴ Jelikož ovšem proti nehlasovala polovina z přítomných,³⁵ jednaly o věci dále vyšší úřady, které nakonec rozhodly o sloučení obcí (viz níže).

Konečnou pohnutkou k Aschmannově vystoupení z KSČ se stalo stanovisko člena užšího výkonného výboru strany Karla Kreibicha,³⁶ jenž byl do Jihlavy poslán, aby tam 28. března 1923 vyřešil vnitřní konflikt ve vedení místní organizace. Kreibich, jehož postoj Aschmann označil za jednostranný, se po projednání věci postavil na stranu Aschmannových oponentů a kritizoval to, že němečtí zástupci KSČ nedrželi jednotný postoj s českými zástupci. Kreibichovo stanovisko následně potvrdilo vedení strany v Praze. Jako podstatnou lze vyzdvihnout jednu dílčí formulaci v Aschmannově článku, která úplně nezapadá do Aschmannova výkladu příčin jeho rozhodnutí, a přitom je podstatná pro charakterizování jeho postoje. Aschmann napsal: „Meinungsverschiedenheiten prinzipieller Natur, die in der Gemeindestube zum Ausdruck kamen und erregte Auseinandersetzungen in den Parteisitzungen hervorriefen, brachten mich langsam, aber sicher zur Erkenntnis, daß meine Bemühungen um das Wohl der Arbeiterschaft erfolglos

34 Ač zásadním politickým problémem sloučení obcí byla otázka posílení podílu českého obyvatelstva, v důsledku čehož se zastupitelstvo rozdělilo podle nacionální konfliktní linie rozporu centrum – periferie, v diskusi byla vedena v zásadě zástupná argumentace nastolující otázku hospodářské a sociální výhodnosti, přínosnosti či naopak zátěže plynoucí ze sloučení obcí. Dle zápisu o jednání městského zastupitelstva: „Městský rada Raimund Aschmann vyslovuje se proti sloučení z toho důvodu, že stávající dělnická strana v Dř. Mlýnech sama již se vším rozhodností proti zamýšlenému sloučení patřičně zakročila a to proto, že by byla tímto krokem dělnická třída ohrožena, ježto by průmysl utrpěl značného poškození placením ohromných dávek a přírůžek k daním, byl by nucen působnost na jiná místa přenést, čímž by byla zase jen dělnická třída připravena o životní existenci... M. r. Vašátko pronáší svůj náhled, že zamýšlené sloučení, byť by i snad mělo jisté výhody, není dosud způsobilé k uskutečnění, z kteréhož důvodu zdrží se jeho strana hlasování.“ SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 18, nefol.; SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 26, nefol.; Nacionální podstata sporu se jasně odráží v obsahu článků Raimunda Aschmanna. Volkswille. Sozialdemokratisches Kreisorgan für die Bezirke: Brünn, M.-Trübau, Zwittau, Znaim u. Lundenburg. Jahrg. 4, Nr. 21, s. 6 (25. 5. 1923).

35 Srv. Jihlavské listy, roč. XVIII, č. 21, s. 2. (26. 5. 1923).

36 K osobě Karla Kreibicha viz např. Sommer, Vítězslav: Kreibich Karel. In: Anev, Petr; Bílý, Matěj (eds.): Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989). A–K. Praha 2018, s. 664–668.

bleiben müssen, wenn das nationale Problem immer auf Kosten der deutschen Arbeiter und Angestellten gelöst wird.“ Podstatný je závěr této věty, v níž hovoří výslovně o jednostranném příkoří, jež měl postup KSČ v Jihlavě údajně způsobovat německým (sic) pracujícím a úředníkům. Toto je vodítko pro interpretaci Aschmannových postojů a odchodu z KSČ.³⁷ Jestliže odůvodnil svůj odchod ze strany především dopadem nepodpoření městského rozpočtu komunisty v podobě omezení mzdových výdajů města vůči pracujícím a financování sociálního zabezpečení potřebným³⁸ a postuloval údajný (nedoložený a asi stěží fakticky doložitelný) záměr českých komunistů, zapojit se do snahy českých občanských stran na nahrazení německého starosty Oberrennera úřady dosazeným českým správcem, vyvstává otázka, proč a jak tato tvrzení (obvinění) mohl spojit s poškozením pracujících a úředníků konkrétně německé národnosti. Skutečností je, že ještě značnou dobu po vyhlášení ČSR převládali mezi zaměstnanci města Němci, což lze ovšem vyložit jako setrvačný jev z doby, kdy Němci plně ovládali vedení města a kdy byli zvýhodňováni i nadproporčním podílem mezi zaměstnanci města. Spojování takto formulovaného politického postoje s touto nacionální nerovností, jež byla dědictvím panství německých buržoazních stran v Jihlavě, vnáší do celého problému nacionalistický moment, který zřejmě mohl být opravdovou osou sporu ve vedení jihlavské KSČ. V tomto smyslu zřejmě Aschmann nadřadil své nezpochybnitelné snaze o obhajobu třídních zájmů pracujících kritérium příslušnosti k nacionálně definované části společnosti, a to způsobem, jenž mohl kolidovat s internacionalistickou pozicí jeho strany.

Ne/opodstatněnost Aschmannova obvinění vůči českým komunistům ohledně údajných jednání s českými občanskými stranami ve směru nahrazení německého starosty dosazeným českým vládním komisařem města nelze podložit doklady či důkazy. Skutečností je, že KSČ, představovaná Aschmannem kritizovaným tajemníkem Vašítkem, veřejně odmítala politické heslo českých

37 V závěru svého článku Aschmann prohlásil: „Mit Ekel mußte ich mich von einer Partei wenden, deren Vollzugsorgane es zugeben, daß Karl Marx' Programm von den hiesigen tschechischen Führern täglich und stündlich verleugnet wird, die unter dem Mäntelchen der Internationale rein national-chauvinistische Politik treiben.“ Volkswille. Sozialdemokratisches Kreisorgan für die Bezirke: Brünn, M.-Trübau, Zwittau, Znaim u. Lundenburg. Jahrg. 4, Nr. 21, s. 6 (25. 5. 1923).; Skutečností ovšem bylo, že Aschmann zastával výrazně nacionálně založené pozice, projevem čehož byla i jeho účast na valné hromadě spolku Hilfsverein für Deutschböhmen und die Sudetenländer pořádané 7. a 8. 10. 1922 ve Štýrském Hradci, tedy ještě v době svého členství v KSČ. Tento spolek podporoval činnost německých nacionalistických organizací i na Jihlavsku. SOKa Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 6404, kart. 48; Podrobněji viz Gonda, Radim: Jihlava v době vyostřených národních a třídních rozporů let 1918–1922. *Paginae historiae* 30/1, 2022, s. 280–281.

38 V tomto smyslu zřejmě měl přijatý mimořádný rozpočet města opravdu ještě tvrdší důsledky pro postavení pracujících než řádný rozpočet.

občanských stran a nacionalistické tiskové tribuny Jihlavské listy „Za českou Jihlavu“ a proti tomu stavěla vlastní heslo „Za dělnickou Jihlavu“. Masivní kritika KSČ ze strany českých nacionalistických sil se objevila na stránkách Jihlavských listů například před obecními volbami konanými 22. března 1925, kdy hlavní útok českých nacionalistů směřoval právě na KSČ. Zvláštní předvolební vydání Jihlavských listů z 21. března 1925 mobilizovalo voliče s pomocí nacionalistické karty výzvou: „Čechové jihlavští! Komunistický taj. Mg. Ph. J. Vašátko, dnešní první kandidát komunistický, prohlásil před necelým rokem ve schůzi na jihlavské radnici dne 10. května 1924: „Jihlava českou nikdy nebyla a NEBUDE... národní myšlenky jsou vysloveným šilenstvím...!“ Nerozhoří se Vám srdce nad touto národní zradou člověka česky vychovaného a neřekne Vám: Ne, s touto stranou? Nikdy! – Vytrpěli Vaši otcové a i my od jihlavských Němců málo útisků a křivd, abychom se dnes svého práva a své většiny zříkali? Ano, Jihlava bude českou a já k tomu dopomohu českou kandidátkou!“³⁹ Ač nelze pramenně potvrdit ani vyvrátit konkrétní Aschmannovo obvinění, vystupovala KSČ v Jihlavě obecně a dlouhodobě v souladu s nenacionalistickou, internacionalistickou linií svého vedení. Z tohoto důvodu byla i předmětem kritiky ze strany českých nacionalistických sil, včetně obvinění z toho, že je, z pohledu těchto protivníků, příliš otevřená „německým“ požadavkům či jednoduše řečeno není protiněmecká.⁴⁰ Je možné, že jistou úlohu ve vyústění konfliktu uvnitř vedení jihlavské KSČ a v odchodu Aschmanna sehrál i rozdíl v přístupu k národnostní otázce mezi dvěma německými komunisty – Aschmannem a Kreibichem, jehož postoje v tomto období mohl jeho jihlavský kolega hodnotit jako nedostatečně bránící zájmy a práva německé menšiny.⁴¹

Je-li diskutována otázka vedoucích kádrů zkoumaných politických stran na místní jihlavské úrovni, je na místě, zmínit rovněž jejich představitele, delegované a zvolené do nejvyššího zastupitelského sboru čili Národního shromáždění ČSR. V roce 1925 byl zvolen senátorem zástupce KSČ Alois Včelička, povoláním krejčí v dílně Jindřicha Prášila v Jihlavě, bytem v dnes již neexistujícím domku ve Vrchlic-

39 Jihlavské listy, zvláštní vydání, roč. XX, č. 16, s. 1–3 (21. 3. 1925).

40 V tomto smyslu se na stránkách Jihlavských listů objevovala vyjádření jako: „Strana komunistická vydala vzdoroheslo „Za dělnickou Jihlavu“. Nechce, aby Jihlava byla českou, chce ji mít dělnickou, třeba i německou. – Čeští dělníci! Vy nechcete mít jihlavu (sic) českou?...Nenechte se klamat! Jedině Čech je a bude Vaším přítelem! Němec byl a zůstane vždy Vaším zarytým, úlisným nepřítelem.“ Jihlavské listy, zvláštní vydání, roč. XX, č. 16, s. 3 (21. 3. 1925).

41 Například These k národnostní otázce I. řádného sjezdu KSČ roku 1923, jejichž autorem byl Kreibich, jsou formulovány značně obecně, nevymezují se vůči čechoslovakistické ideji a o obhajobě národnostních menšin, včetně německé, nehovoří jmenovitě. M. KLÍR, Studijní materiály k dějinám Komunistické strany Československa v letech 1921–1924, Praha 1959, s. 223–224.

kého ulici č. 29.⁴² V době vnitrostranického konfliktu na konci 20. let, jenž probíhal i v Jihlavě, se připojil k frakci odmítající bolševizaci strany. Poté, co byl na jednání krajského výboru KSČ 7. dubna 1929 kritizován za to, že byl jedním z 26 poslanců a senátorů KSČ, kteří 27. března 1929 vystoupili s prohlášením proti závěrům V. sjezdu KSČ, a údajně nedokázal své stanovisko obhájit, byl 13. dubna 1929 na jednání své základní stranické organizace většinou hlasů ze strany vyloučen. Zmíněná frakce se 3. června 1929 v parlamentu ustavila jako klub KSČ (leninovci) zahrnující 9 poslanců a 11 senátorů a již 10. srpna 1930 splynula s ČSDSD. Včelička se dále veřejně neangažoval.⁴³ Dlouholetý funkcionář ČSDSD Pavel Havránek, bytem v ulici U Mincovny 8, který působil od roku 1924 ve funkci ředitele okresní nemocenské pokladny, kdy v ní nahradil tehdy zesnulého komunistu Josefa Pavelce, zastával po parlamentních volbách roku 1929 a 1935 rovněž pozici senátora Národního shromáždění ČSR. Funkce se vzdal v roce 1936.⁴⁴ Do Jihlavy zasahovalo rovněž působení velmi aktivního poslance Revolučního NS ČSR za ČSDSD (1918–1920) a NS ČSR (1920–1925) za ČSDSD a následně KSČ Rudolfa Mertý, povoláním úředníka okresní nemocenské pokladny v Brně, jenž do Jihlavy často jezdil.⁴⁵ Jistý vztah k Jihlavsku měli rovněž poslanci NS ČSR za KSČ Gustav Kliment z Třebíče (1929–1938)⁴⁶ a třeštský rodák a syn tamějšího rabína Dr. Viktor Stern (1925–1934).⁴⁷ I když v procesu navrhování kandidátů na funkce poslanců a senátorů působí celá řada různých činitelů, lze za jeden z nich považovat i význam či postavení místní nebo oblastní organizace té které politické strany v rámci konkrétního volebního obvodu. I z tohoto úhlu pohledu lze konstatovat relativně slabší pozici jihlavské organizace DSAP vůči stranickým organizacím jiných okresů v porovnání s KSČ a ČSDSD, jelikož jihlavská DSAP na rozdíl od ostatních uvedených stran nedokázala v celém sledovaném období prosadit svého nominanta na volitelné místo na kandidátní listině do parlamentu.

42 K povolání a bydlišti SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Sčítání lidu, inv. č. 96, kart. 120.

43 Linhart, Ctimír a kol.: Z dějin Komunistické strany Československa na Jihlavsku do roku 1948. Jihlava 1986, s. 37–40.; Vykoupil, Libor: Slovník českých dějin. Brno 1994, s. 133.; K Včeličkově bydlišti viz SOKa Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, inv. č. 1353, kart. 671, fol. 30.

44 Srov. Národní shromáždění republiky Československé 1929–1935. Senát. Jmenný rejstřík, https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/rejstrik/jmenný/h.htm [12. 5. 2022]; Národní shromáždění republiky Československé 1935–1938. Senát. Jmenný rejstřík, <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/se/rejstrik/jmenný/hb.htm>, cit. 12. 5. 2022.; K Havránkově bydlišti viz SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 125.

45 Srov. Naske, Miloslav (ed.): Národní shromáždění Republiky československé. Jičín 1924, s. 41, 133.

46 Anev, Petr: Kliment, Augustin. In: Anev, Petr; Bílý, Matěj (eds.): Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989). A–K. Praha 2018, s. 584–587.

47 Anev, Petr: Stern, Viktor. In: Anev, Petr; Bílý, Matěj (eds.): Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989). L–Z. Praha 2018, s. 308–311.

Jedním z důsledků výše uvedené prosincové generální stávky roku 1920 byla i následná represe a soudní procesy vedené proti jejím protagonistům. S jedinou výjimkou českého komunisty Josefa Pavelce⁴⁸ (z ČSDSD) byli všichni ostatní revolucionáři postaveni před soud za organizování generální stávky v Jihlavě německé národnosti (Raimund Aschmann, Alexander Skalla, Alois Aschenbrenner, Franz Wastl, Gustav Schneller z DSAP). I když byla generální stávka vyvolána zásahem státu do vnitřního politického boje a rozkolu uvnitř ČSDSD, nebyly následné sociální a politické otřesy související s vyhlášením generální stávky omezeny pouze na střet mezi levicí ČSDSD na jedné straně a pravicí ČSDSD, státem a kapitalisty na straně druhé. V Jihlavě se do tohoto konfliktu na straně levice ČSDSD zapojila i levicová většina DSAP. Dokladem toho bylo nejen společné organizování generální stávky levicí obou sociálnědemokratických stran, ale i uvedená skutečnost, že většinu obviněných a odsouzených organizátorů generální stávky v Jihlavě tvořili členové DSAP a nikoliv ČSDSD. A v zásadě lze tento fakt chápat i jako potvrzení teze o výrazné komunistizaci DSAP jak na úrovni široké členské základny, tak vedoucích kádru.⁴⁹

Vnitřní politická diferenciaci a současné posilování pozic levice uvnitř DSAP v Jihlavě se zřetelně ukazuje i při obsahové analýze regionálního tiskového orgánu DSAP, jímž byly noviny *Volkswille*, které přinášely informace o vnitrostranickém vývoji a pozicích protichůdných proudů. Zatímco během roku 1920 otiskovaly názorotvorné články brněnského profesora Johanna Polacha odmítající politickou linii levice ve straně a její požadavky na přičlenění DSAP ke Komunistické internacionále,⁵⁰ přinesl přelom let 1920 a 1921 a události generální stávky a politických procesů vedených vůči jejím jihlavským protagonistům výrazný posun těchto novin doleva. Projevilo se to v podpoře liberecké levice a v nesouhlasu s jejím vyloučením z DSAP 17. ledna 1921⁵¹ i podporou jejího sjezdu v Nových Pavlovicích u Liberce 12.–15. března 1921,⁵² na němž se levice ustavila jako Kom-

48 Josef Pavelce sehrál významnou úlohu v převodu velké části členů a sympatizantů z ČSDSD do KSČ. Zastával pozici ředitele okresní nemocenské pokladny v Jihlavě a bydlel ve středu města v ulici U mincovny č. 8. V posledních letech života jej trápila vážná nemoc – metastázující rakovina plic, již 16. srpna 1924 o 2 hodiny ve věku 47 let podlehl. Pohřben byl 20. srpna za velké účasti lidu Na Kalvárii. V matričním zápise je uvedeno nesprávné datum úmrtí jako 10. srpna, ovšem správný celkový věk odpovídající skutečnému datu úmrtí. MZA, E 67, sign. 7309, fol. 4.

49 K podrobnějšímu popisu průběhu generální stávky v Jihlavě v roce 1920 a následné perzekuci jejich organizátorů viz Gonda, Radim: *Jihlava v době vyostřených národních a třídních rozporů let 1918–1922*. *Paginae historiae* 30/1, 2022, s. 284–297.

50 *Volkswille*. Sozialdemokratisches Organ. Jahrg. 1 [10], Nr. 33, s. 1–3 (13. 8. 1920). Tamtéž, Jahrg. 1 [10], Nr. 37, s. 1–2 (10. 9. 1920). Tamtéž, Jahrg. 1 [10], Nr. 40, s. 1–2 (1. 10. 1920).

51 *Iglauer Volkswille*. Sozialdemokratisches Organ. Jahrg. 2 [11], Nr. 3, (21. 1. 1921).

52 *Iglauer Volkswille*. Kommunistisches Organ. Jahrg. 2 [11], Nr. 11, (18. 3. 1921).

munistische Partei in der Tschechoslowakischen Republik (deutsche Abteilung). Rozkol se přenesl i do rozdělení či přejmenování samotných novin, které byly od 24. prosince 1920 vydávány pod titulkem Iglauer Volkswille.⁵³ Noviny se následně od 1. dubna 1921 již neoznačovaly jako Sozialdemokratisches Organ, nýbrž jako Kommunistisches Organ, a na ustavující konferenci krajské organizace Kommunistische Partei in der Tschechoslowakischen Republik (deutsche Abteilung) v kavárně Apollo konané 27. března 1921 v Jihlavě byly schváleny jakožto krajský tiskový orgán komunistické strany.⁵⁴

Dalším činitelem, jenž měl vliv na vývoj rozdílu ve společenském a voličském zázemí obou sociálnědemokratických stran, bylo spojení města Jihlavy s obcí Dřevěné mlýny v roce 1923. Vláda rozhodla o sloučení obcí 25. 10. 1923 a v souvislosti s tím zemská správa politická v Brně rozpustila 12. 11. 1923 obecní zastupitelstva obou obcí a spolu s Moravským zemským výborem ustanovila nového vládního komisaře města Jihlavy, jímž se stal dosavadní první náměstek starosty odborný učitel Josef Výborný.⁵⁵ Zatímco v Jihlavě představovalo německé obyvatelstvo dle sčítání lidu z roku 1921 mírnou většinu, v Dřevěných Mlýnech se tehdy k německé národnosti přihlásilo jen 21,8 % a k československé 77,8 % obyvatelstva.⁵⁶ Obec Dřevěné mlýny přitom měla téměř výlučně dělnický charakter, takže politická levice zcela ovládla její obecní zastupitelstvo. Pro obecní volby, jež měly proběhnout 28. března 1920, byla podána jenom jedna kandidátní listina, již sestavila společně ČSDSD a DSAP, takže se volby nemusely konat. Samotná podoba této kandidátní listiny odráží skutečnost úzké spolupráce obou sociálnědemokratických stran, které zde dokázaly překonat rozdělovací vliv nacionální konfliktní linie centrum – periferie. Současně její struktura ukazuje, že ČSDSD učinila DSAP jistý ústupek, když jí poskytla třetinu kandidátních míst.⁵⁷ Na prvním zasedání obecního zastupitelstva 10. dubna 1920 byl

53 Volkswille. Sozialdemokratisches Organ. Jahrg. 1 [10], Nr. 52, s. 1 (24. 12. 1920).; Tisk novin byl přenesen z Brna do Jihlavy z rozhodnutí okresní konference DSAP pořádané 17. října 1920, zejména z technických a logistických důvodů a rovněž proto, aby bylo možno účinněji poskytnout více prostoru místním otázkám. V úvodníku je o novinách po vydavatelské změně uvedeno: „Vollständig frei von jedem fremden Einfluß wird es von deutschen Arbeitern geschrieben und redigiert werden und seine Aufgabe darin erblicken, das Proletariat unserer Stadt und Umgebung im sozialistischen Sinne zum letzten Endkampf zu schulen und vorzubereiten.“ Volkswille. Sozialdemokratisches Organ. Jahrg. 1 [10], Nr. 44, s. 1 (29. 10. 1920). Srov. rovněž upozornění na odlišení se od novin Brünner Volkswille, které vydávala v procesu rozkolu strany pravice DSAP. Iglauer Volkswille. Sozialdemokratisches Organ. Jahrg. 2 [11], Nr. 9, s. 1 (4. 3. 1921).

54 Iglauer Volkswille. Kommunistisches Organ. Jahrg. 2 [11], Nr. 13, s. 1, 3 (1. 4. 1921).

55 K průběhu slučování obcí viz Pisková, Renata a kol.: Jihlava. Praha 2009, s. 525.

56 Statistický lexikon obcí v republice Československé. II. Morava a Slezsko, Praha 1924, s. 9.

57 V 30-tičlenném obecním zastupitelstvu vystupuje 20 zástupců ČSDSD a 10 představitelů DSAP. SOKa Jihlava, Archiv obce Dřevěné Mlýny, inv. č. 52. Za rešerši archivních pramenů k otázce

starostou zvolen představitel ČSDSD a později KSČ František Munduch.⁵⁸ Dřevěné mlýny se tak ve volbách staly zdrojem převážně levicových hlasů, z nichž ovšem vedle KSČ při vyšším podílu českého obyvatelstva z obou sociálnědemokratických stran logicky více výtěžila ČSDSD.

Na rozdíl od systémově opoziční KSČ využívali českoslovenští a později i němečtí sociální demokraté svého postavení politické strany podílející se na výkonu státní moci na nejvyšší vládní úrovni. ČSDSD byla součástí vládní koalice politických vlád od listopadu 1918 do září 1920, od září 1921 do března 1926 a od prosince 1929 do září 1938. DSAP zastoupená osobou svého předsedy a ministra Ludwiga Czecha působila v rámci politických vládních koalic od prosince 1929 do dubna 1938. Vládní angažmá poskytující mj. snadnější přístup k veřejným úřadům a jejich kooperativní postoj i přístup ke zdrojům přirozeně sociální demokraty ve srovnání s komunisty zvýhodňovalo. Této pozice dokázali v Jihlavě využívat především českoslovenští sociální demokraté, kteří získali v obecních volbách konaných 22. března 1925 nejvyšší počet hlasů ze všech kandidujících politických stran a následně se ujali vedení města.⁵⁹ Představitel ČSDSD JUDr. Rudolf Veverka převzal v roce 1925 úřad starosty města Jihlavy, který podržel i po obecních volbách roku 1929, jež ČSDSD opět přinesly prvenství, a úřad zastával až do své rezignace podané v prosinci 1932.⁶⁰ ČSDSD ovšem vedení města třímala ve

složení obecního zastupitelstva v Dřevěných mlýnech autor děkuje Mgr. Petru Dvořákovi, pracovníku SOKA Jihlava.

- 58 SOKA Jihlava, Archiv obce Dřevěné Mlýny, inv. č. 4. K pozdější Munduchově komunistické politické orientaci srv. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1379, kart. č. 11. Relace starosty města Jihlavy Předsednictví zemské správy politické v Brně o oslavách 1. máje 1922. Po rozkolu v ČSDSD se z 23 členů a náhradníků kandidujících za tuto stranu do obecního zastupitelstva přihlásilo v březnu 1923 k ČSDSD osm osob, jejichž představitelem byl Pavel Havránek, který se později stal starostou Jihlavy. Ostatní se přiklonili ke KSČ. Srv. SOKA Jihlava, Obecní úřad Dřevěné mlýny 1836–1923, inv. č. 38, kart. 1; Pokud jde o pozdější politickou příslušnost Františka Munducha, lze z pramenů usuzovat, že se zřejmě vrátil k ČSDSD, neboť v roce 1932 vystupoval jakožto řečník na prvomájovém shromáždění ČSDSD v Třešti, jehož se zúčastnilo 30 osob. Akce pořádané KSČ se tehdy pro srovnání zúčastnilo 350 občanů. SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 10832, kart. 87. Dne 8. srpna 1936 pak vystoupil na akci pořádané ČSDSD a odbory železničních zaměstnanců, kde se vyslovil pro sjednocení proletariátu v boji za socialismus. Tamtéž, kat. č. 9569, kart. 75. Je možno se domnívat, že Munduch ve 30. letech příslušel k levicovější části sociálně demokratického hnutí.
- 59 Základní informace k politickému vývoji v Jihlavě v tomto období viz např. Pisková, R. a kol.: Jihlava, s. 526–533.
- 60 JUDr. Rudolf Veverka byl členem ČSDSD od roku 1902 a po vystudování právnické fakulty ve Vídni působil v Jihlavě nejprve v několika advokátních kancelářích, včetně kanceláře vedoucího představitele českého politického života v Jihlavě JUDr. Ludvíka Chluma. V roce 1920 složil advokátskou zkoušku.

svých rukou až do následujících obecních voleb uspořádaných teprve na jaře 1938. Po Veverkovi vykonávali funkci starosty města sociální demokraté Viktor Kousal v letech 1933 až 1936⁶¹ a od roku 1936 Pavel Havránek.⁶²

Výše uvedené odstoupení JUDr. Veverky z funkce starosty města bylo odrazem vyhocených vnitřních rozporů v ČSDSD. Projevily se mj. na stranické schůzi 18. prosince 1931, kde na protest proti jednání Veverky odstoupil Otakar Krupička⁶³ z pozice vedoucího městské organizace strany, dokud spor s Veverkou nebude ve straně vyřešen či pokud nerozhodne jinak valná hromada strany.⁶⁴ Zda uvedený konflikt odrážel hlubší hodnotový a koncepční rozpor, není zcela jasné.

O rozporech uvnitř jihlavské organizace ČSDSD referoval správce policejního komisařství v Jihlavě Wiedermann prezídium zemského úřadu v Brně. Ve své zprávě uvedl, že vnitřní rozpory ve straně byly zosobněny konfliktem mezi starostou Rudolfem Veverkou a předsedou jihlavské organizace strany Otakarem Krupičkou, jenž pracoval ve funkci správce okresního úřadu pro péči o válečné poškozence. Krupička stojící v čele opozice proti Veverkovi starostovi vytýkal, že „nerespektuje usnesení výkonného výboru strany a že v mnohých případech jedná na radnici i proti tomu. Kromě mnoha jiných případů bylo mu vytknuto, že proti usnesení výkonného výboru strany schválil vyplacení mimořádné remuneratione řediteli městských průmyslových podniků Cenkovi.“⁶⁵ Veverka v souvislosti s těmito rozpory odeslal v polovině prosince 1931 nejvyššímu vedení ČSDSD list, v němž prohlásil, že se vzdává jakékoli politické činnosti ve straně. Jelikož z formulace nebylo zřejmo, zda se Veverka vzdává i členství ve straně a tudíž i starostenství, poslalo vedení strany věc k rozhodnutí okresnímu výkonnému výboru, který však spor předal dále k vyjádření župnímu výkonnému výboru ČSDSD ve Znojmě. Tento orgán koncem prosince 1931 konflikt spíše formálně než fakticky rozřešil s tím, že se Veverka uvolil podrobovat usnesením výkonného výboru

61 Viktor Kousal působil od roku 1924 jako soudce u krajského soudu v Jihlavě, kde mu byl roku 1929 udělen titul soudního rady. Od roku 1929 se angažoval jako člen městského zastupitelstva a od roku 1931 jako člen městské rady za ČSDSD. V době vrcholících příprav velkolepých oslav pětistého výročí vyhlášení basilejských kompaktát v Jihlavě, jichž byl hlavním organizátorem, utrpěl 10. června 1936 srdeční záchvat spojený s nervovým otřesem. Bylo mu nařízeno léčení v sanatoriu ve Vrážích, kde za necelý měsíc zemřel.

62 Více k jeho osobě viz výše.

63 Otakar Krupička zastával řadu veřejných funkcí, působil mj. jako vedoucí a krajský starosta DTJ v Jihlavě, zakladatel a jednatel místní organizace Dělnické akademie, vedoucí jihlavské městské organizace ČSDSD, člen městského a později zemského zastupitelstva, po sloučení ČSDSD s KSČ po 2. světové válce člen KSČ.

64 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 7583, kart. 59.

65 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 7583, kart. 59.

strany a že odvolal své prohlášení, že se vzdává jakékoli politické činnosti ve straně. Jak Wiedermann konstatoval, „urovnání sporu stalo prý se proto, poněvadž vyloučení Veverkovo, příp. vystoupení jeho ze strany neobešlo by se bez vážného otřesu strany, jehož vedení nepřeje si vůbec, aby veřejnost se o rozporu ve straně něčeho dozvěděla.“⁶⁶

Déledobější konflikty uvnitř ČSDSD přes snahu je formálně srovnat tlakem župního výkonného výboru ČSDSD pokračovaly ještě rok,⁶⁷ než Rudolf Veverka koncem roku 1932 odstoupil z funkce starosty Jihlavy. Správce policejního komisařství Wiedermann tuto událost a její souvislosti popsal v úřední zprávě slovy: „Z místních událostí je význačná resignace starosty Dra. Rudolfa Veverky, prvního českého starosty Jihlavy po 7letém úřadování. Za důvod udával špatný svůj zdravotní stav, avšak kromě toho byly hlavními důvody neshody s vlastní stranou soc. demokratickou, dále spory jeho se všemi státními úřady v Jihlavě a konečně špatná finanční situace města a jeho samého. Resignace byla přijata všude s úlevou a také vlastní orgán strany Veverkovy „Dělnické listy“ konstatoval resignaci původně na 8 řádcích.“⁶⁸

Ačkoliv se zdá, že uvedené rozpory uvnitř ČSDSD, jejichž hlavním jmenovatelem byl starosta Veverka více než s rozdílnými politickými přístupy a cíli souvisely s osobnostním nastavením Veverky, objevoval se vysloveně politický konflikt probíhající na vyšší rovině mezi KSČ na jedné straně a ČSDSD (a DSAP) na straně druhé rovněž na místní úrovni do jisté míry i uvnitř samotné ČSDSD. Rozpor podél konfliktní linie mezinárodní revoluce mezi komunisty a sociálními demokraty probíhal latentně i v rámci družstevního a odborového hnutí. V Jihlavě se například odehrával politický boj v Dělnickém konzumu a výrazně se projevil při jednání družstevníků na konci roku 1932. Předsedou Dělnického konzumu byl tehdy komunista František Hons, jenž se vrátil ze Sovětského svazu, kde byl vedoucím družstevní delegace.⁶⁹

I v odborech probíhal ostrý boj mezi komunisty a sociálními demokraty, jenž se v době velké hospodářské krize v předvečer nástupu nacismu k moci v sousedním Německu projevil například při velkém veřejném shromáždění členů Odborového sdružení československého v Jihlavě a Bezirkskartell der Freien

66 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 7583, kart. 59.

67 Srov. např. kritiku vůči starostovi Veverkovi ze strany členů na stranické schůzi ČSDSD v Jihlavě 25. června 1932. SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9472, kart. 75.

68 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9485, kart. 75.

69 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9481, kart. 75.

Gewerkschaften Iglau 16. června 1932 na zahradě Legiodomu za účasti přibližně 300 osob, z toho asi 60 komunistů. Komunistický zástupce Marek Kočí hovořil o potřebě budování dělnické jednoty zdola. Jak bylo v policejní správě konstatováno, „tábor byl ukončen za vzájemného spílání a pokřikování komunistů a přívrženců sociálně demokratických.“⁷⁰ Složitost poměrů mezi komunisty a sociálními demokraty obou národností byla spojena i se skutečností, že zčásti působili uvnitř týchž odborových organizací, přidružených k některé ze sociálně-demokratických stran.⁷¹ Například Raimund Mopils, který se v letech 1921–1922 angažoval jako jeden ze zakladatelů jihlavské organizace KSČ, působil k roku 1926 jakožto představitel místní skupiny svazu Verband der Holzarbeiter, Drechsler u. verwandten Berufen in der ČSR propojeného s DSAP.⁷² Podobně lze uvést působení Augusta Wostupatsche, aktivisty DSAP a následně KSČ, jenž byl zatčen a záhy propuštěn v souvislosti s organizováním generální stávky v prosinci roku 1920 v Jihlavě,⁷³ který byl 27. března 1921 zvolen členem kontrolní komise⁷⁴

70 V citované zprávě je o Kočího projevu uvedeno: „Dále ve své řeči obviňoval socialistické vůdce, že s kapitalismem příliš srostli a proto dělníci se musí přes hlavy svých vůdců spojit... Není pravdou, že vůdcové něco vydobudou, leda pro sebe. Dělnictvo musí jít na ulice vydobýt si svá práva, poněvadž jim to páni sami nedají... Řečník skončil...prohlášením: „ Je třeba se spojit v jednotnou frontu ku vydobytí vlády rolníků a dělníků.““ SOKa Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9470, kart. č. 75.; Oellermann k otázce jednání mezi komunisty a sociálními demokraty v odborech o spolupráci a jednotné frontě v následné době po nástupu nacismu v Německu v obecnější rovině uvádí: „Die mögliche Einheitsfront oder zumindest eine Kooperation fand unter den sozialdemokratischen Mitgliedern durchaus Fürsprecher.“ Oellermann, T.: Mehr als nur eine Partei, s. 80.

71 Ideově-organizační boj mezi sociálními demokraty a komunisty uvnitř společenských organizací pokračoval v řadě případů ještě v průběhu následujícího desetiletí od ustavení KSČ a nabyl různých podob i výsledků. V řadě případů došlo k organizačnímu oddělení komunistů, ve výjimečnějších případech se jim podařilo v zápase o dosažení kontroly nad organizací zvítězit. Ovšem i v případě oddělení konsolidované komunistické části členské základy působili i nadále v řadě organizací komunističtí členové či jejich místní skupiny. Konstatuje to i Oellermann, když uvádí: „... die konfliktreiche Trennung von den Kommunisten nicht bereits nach der Spaltung der Partei 1921 beendet war, sondern sie sich teilweise bis zum Beginn der 1930er Jahre hinzog... Von großer Bedeutung für die Sozialdemokratie war die Tatsache, dass es, abgesehen von der Partei und den anderen dezidiert politischen Verbänden, in nahezu allen Verbänden auch nach der jeweiligen Spaltung noch kommunistische Mitglieder und ganze kommunistischen Ortsgruppen gegeben hat.“ Oellermann, T.: Mehr als nur eine Partei, s. 105.

72 Adresář města Jihlavy, Jihlava 1926, s. 170. K aktivní účasti Raimunda Mopilse na ustavování KSČ v Jihlavě viz např. SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1797, kart. 407. A dále rovněž SOKa Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 6445, kart. 48.

73 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309, kart. 10.

74 Iglauer Volkswille. Kommunistisches Organ. Jahrg. 2 [11], Nr. 13, s. 3 (1. 4. 1921).

a 17. června 1921 členem okresního výboru⁷⁵ nově ustavované krajské organizace *Kommunistische Partei in der Tschechoslowakischen Republik* (deutsche Abteilung),⁷⁶ a k roku 1926, kdy byl činný v pozici tajemníka místní organizace KSČ v Jihlavě,⁷⁷ vystupoval jako vedoucí místní skupiny der Internationale Verband der Handels, Transport- und Verkehrsarbeiter u. Arbeiterinnen im Bereiche der ČSR přidružené k DSAP.⁷⁸ Vývoj uvnitř komunistického a sociálnědemokratického hnutí zvláště v první polovině 20. let 20. století byl velmi dynamický a souvisely s ním i obousměrné změny ve stranickopolitické či jiné organizační příslušnosti.⁷⁹ V této souvislosti lze uvést osobu zmíněného Františka Munducha, obecního starosty za ČSDSD a předsedy místní skupiny Unie železničních zaměstnanců v Čsl. republice, jež byla součástí sociálnědemokratického Odborového sdružení československého spjatého s ČSDSD, jenž po ustavení KSČ vystupoval jako komunista, a později se pravděpodobně vrátil k ČSDSD, ať už byl organizovaným členem strany nebo pouze jejích odborů.

Ač mezi politickými stranami KSČ a ČSDSD dominovaly konfliktní vztahy, a to i v rovině odborové a družstevní, projevovaly se, byť omezeně a spíše zřídka, i v rámci sociálnědemokratického hnutí tendence otevřenosti a omezování polarizace konfliktní linie kritické křížovatky mezinárodní revoluce. Výrazem bylo například působení sociálnědemokratické Dělnické akademie, obecně spojené spíše s levicovějšími kruhy ve straně, jež v Jihlavě 24. dubna 1932 uspořádala za účasti 143 osob veřejnou přednášku ing. Bohumila Přikryla z Brna, který kladně hodnotil systém ekonomického plánování v SSSR a označil jej za inspirativní.⁸⁰ Podobně s uznáním hovořil na schůzi mládeže ČSDSD 3. května 1932 v pavilonu DTJ tajemník mládežnické organizace Frodl z Brna o péči o pracující mládež

75 Iglauer Volkswille. Kommunistisches Organ. Jahrg. 2 [11], Nr. 24, s. 5 (17. 6. 1921).

76 V roce 1923 jej jako jednoho z předních aktivistů KSČ uvádí Raimund Aschmann. Volkswille. Sozialdemokratisches Kreisorgan für die Bezirke: Brünn, M.-Trübau, Zwittau, Znaim u. Lundenburg. Jahrg. 4, Nr. 21, s. 6 (25. 5. 1923).

77 Šimka, Alois (ed. et al.): Historický kalendář dělnického hnutí a KSČ na Jihlavsku a Třeštsku 1914–1945, s. 44.

78 Adresář města Jihlavy, Jihlava 1926, s. 169.

79 Speciálně i otázce „návrátů“ bývalých členů DSAP a s ní spřízněných organizací z KSČ a s ní spjatých společenských organizací se podrobněji věnuje Oellermann, T.: Mehr als nur eine Partei, s. 105–109. Oellermann uvádí: „Mitgliederverluste durch kommunistische Abspaltungen waren allerdings nicht immer eine Einbahnstraße. Die neuen kommunistischen Organisationen verloren auch Mitglieder an die Sozialdemokraten. Oftmals handelte es sich um eine Rückkehr zum alten Verband, den man im Zuge der Abspaltung verlassen hatte... Das Phänomen der Rückkehr von einzelnen oder ganzen Gruppen von Mitgliedern gab es nicht nur bei den Gewerkschaften, sondern auch bei der Partei“ Tamtéž, s. 107, 108.

80 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9465, kart. 75.

v Sovětském svazu.⁸¹ Stejnou tendenci, dokládající skutečnost, že i uvnitř samotné ČSDSD v Jihlavě i na počátku 30. let působil vliv konfliktní linie internacionální revoluce, lze vysledovat i z diskuse popsané ve zprávě správce policejního úřadu Wiedermanna, která se rozvinula na již výše zmíněné schůzi ČSDSD 18. prosince 1931 o otázce členství členů ČSDSD ve Svazu přátel SSSR, „kterýžto někteří straníci začínají propagovati a přistupovati za členy tohoto...“ Jejím vyústěním bylo rozhodnutí, požádat ústředí strany o stanovisko, přičemž již ovšem bylo anticipováno jeho vyznění, „načež prý potom budou straníci, kteří jsou již členy tohoto svazu, vyzváni, aby se vzdali buď členství svazu, nebo členství ve straně.“⁸² Samotná existence takové diskuse uvnitř jihlavské organizace ČSDSD je pozoruhodná, neboť se odehrávala ještě v době před uchopením státní moci nacisty v sousedním Německu, které teprve následně vyvolalo silný tlak na spolupráci levicových stran i změnu postoje Československé republiky vůči Sovětskému svazu.

Postavení německých sociálních demokratů bylo z hlediska bilance kroků, jež na jedné straně měli jakožto politická strana národnostní menšiny zaměřená na sociální problematiku obhajovat a prosazovat, a na straně druhé získů či výdobytků, o něž mohli svoji politiku opírat a jimiž se mohli vykazovat, o poznání složitější než u jejich českých kolegů, kteří nemuseli problematizovat své postavení nacionálně menšinovými požadavky a současně se mohli mnohem více opírat o mocenské a ideologické čechoslovakistické struktury vládnoucích politických sil v Československu. Úlohu v omezení volební podpory DSAP sehrála rovněž konkurence dalších politických stran, s nimiž soutěžila o podporu voličů zejména z řad dělnické třídy a drobných živnostníků. Ztráty německých sociálních demokratů lze přičíst jednak neúspěšné soutěži s KSČ v rámci konfliktní linie internacionální revoluce, ale také konkurenčnímu tlaku dalších německých politických stran v rámci konfliktní linie centrum – periferie při zvýšeném významu nacionálního rozporu, když po ustavení Československa jihlavští Němci přišli o své privilegované postavení a německé politické strany zesílily využívání nacionalistické karty k mobilizaci svých voličů.⁸³ Při formování veřejného diskursu přitom DSAP mohla spoléhat víceméně pouze na svůj stranický tisk, proti čemuž německé nacionalistické nesociálnědemokratické politické strany využívaly vlivných regionálních novin *Mährischer Grenzbote*, jež měly mnohem širší čtenář-

81 SOKa Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9468, kart. 75.

82 SOKa Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 7583, kart. 59.

83 Ve svém přístupu k řešení národnostní otázky a práva na sebeurčení DSAP navazovala na svoji předválečnou a válečnou předchůdkyni. Konkrétně k pozici německých sociálních demokratů v českých zemích v době 1. světové války krátce předcházející ustavení Československa viz např. Kárník, Zdeněk: *Habsburk, Masaryk či Šmeral. Socialisté na rozcestí*. Praha 1996, s. 205–211.

skou obec. Takovéto působení dvou zmíněných konfliktních linií projevující se jak revoluční třídní tak nacionální mobilizací snížilo volební potenciál německých sociálních demokratů. O tom, jak dlouhé účinky měl rozkol na DSAP, svědčí mj. skutečnost, že například valné hromady DSAP 16. února 1932 se zúčastnilo pouze 28 osob⁸⁴ a že svůj stranický sekretariát, jehož vedoucím byl určen Anton Fleischer z Teplic-Šanova, DSAP v Jihlavě otevřela až 1. prosince 1932.⁸⁵

Naopak československým sociálním demokratům jejich pozice v konfliktním poli definovaném rozporem centrum – periferie poskytovala výhodné postavení. ČSDSD představovala součást bloku politických stran prosazujících dobově dominující ideový projekt budování státu státotvorného československého národa a působila jako strana moci, podílející se na vládě jak na místní jihlavské tak na celostátní úrovni. V prostředí národnostně smíšeného města Jihlavy, kde v průběhu 20. let 20. století začal převažovat český politický element a kde současně nejvyšší státní moc měla zájem, samozřejmě v rámci hranic buržoazně demokratického státu a způsoby jemu odpovídajícími, nastolit a udržovat sociálně a nacionálně stabilizovanou situaci či jinak řečeno kontrolovat intenzitu třídních a nacionálních konfliktů, měla státně ideologicky čechoslovakistická, nicméně nikoliv nacionalisticky vypjatá, a současně sociálně reformistická ČSDSD příhodné podmínky pro své působení a využívala jich velmi účinně. V období po převzetí starostenského úřadu československou sociální demokracií byly v Jihlavě uskutečněny různé projekty rozvoje sociální infrastruktury, roku 1926 byla otevřena budova Okresní sociálně zdravotní péče v Jihlavě, roku 1927 byla zprovozněna sterilizační stanice městského vodovodu, roku 1928 byla postavena nová čistící vodárenská stanice a předán k užívání nový chirurgický pavilon jihlavské nemocnice. Realizaci sociálních projektů nahrávalo období ekonomické konjunktury druhé poloviny 20. let 20. století, které však vystřídala na začátku 30. let hospodářská krize projevující se zejména výrazným růstem nezaměstnanosti. Ještě v tomto období byla v roce 1930 uvedena do provozu nová budova českých živnostenských škol naproti Legiodomu a roku 1931 Jubilejní škola T. G. Masaryka na Štefánikově náměstí.⁸⁶ Zejména do roku 1929 tak mohla ČSDSD při získávání společenské podpory těžit z hospodářské prosperity a realizace veřejných projektů.

84 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9458, kart. 75.

85 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9485, kart. 75.; Okolnostem výrazného nárůstu členstva DSAP a jejich spřízněných organizací po roce 1918 a následnému silnému poklesu organizovanosti v německé sociální demokracii od roku 1920 se podrobněji věnuje Oellermann, T.: *Mehr als nur eine Partei*, s. 46–59.

86 Pisková, R. a kol.: Jihlava, s. 527–546.

ČSDSD si byla samozřejmě velmi dobře vědoma, že možnost využívat účasti na veřejné moci a bez omezení politicky vystupovat, jí vytvářela příhodné podmínky pro budování pozic ve společnosti. Dokládají to i závěry z jednání výroční plenární schůze celojihlavské organizace ČSDSD, jež se 12. března 1932 uskutečnila za účasti 280 osob v pivovarském sále. „Bylo konstatováno, že strana zasahovala do všech otázek veřejného života kulturního, politického a hospodářského, zejména prostřednictvím svých členů městské rady a obecního zastupitelstva.“ Díky tomu za předchozí rok posílila ČSDSD v Jihlavě o 150 členů, hlavně žen, a odborová organizace sdružovala na 3 000 členů.⁸⁷ I z úhlu pohledu členů sociálnědemokratických stran a/nebo s nimi spojených společenských organizací vytvářelo angažmá v nich příznivé podmínky pro pracovní a kariérní uplatnění, zatímco v případě členů a aktivistů KSČ a s ní spřátelených organizací tomu bylo přesně naopak.

Na rozdíl od sociálnědemokratických stran byla činnost KSČ jakožto systémově opoziční politické strany, stejně jako jejích spřízněných organizací předmětem neustálého sledování ze strany úřadů a státních represivních struktur. Komunistické akce byly často nepovolovány, zakazovány, úředně rušeny, u aktivistů byly prováděny domovní prohlídky a v řadě případů byli komunističtí činitelé vyšetřováni, souzeni a vězněni.⁸⁸ Při srovnání omezení a možností veřejné činnosti mezi KSČ na straně jedné a ČSDSD a DSAP na straně druhé tak nemůže být o volné a rovné soutěži politických stran vůbec řeč.

V Jihlavě a blízkém okolí byla navíc dělnická třída jakožto sociální základna komunistické strany značně roztržena, neboť průmyslovou strukturu zde tvořily převážně menší či střední podniky. To usnadňovalo majitelům výrobních prostředků přímější kontrolu nad pracujícími a činilo složitější jejich radikálně

87 SOKa Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9462, kart. č. 75.; Významné postavení ČSDSD v Jihlavě konstatoval se svých vzpomínkách i komunista Hynek Kubiček, když uvedl: „Chodívali jsme i na veřejné schůze sociálních demokratů, kteří měli v Jihlavě tradičně silné pozice. Na radnici měli starostu, ovládali tabačku, dráhu.“ Komunisté vzpomínají. Paměti a vzpomínky komunistů Jihlavska z padesátiletého boje KSČ za lepší zítřek. Jihlava 1972, s. 51.

88 Téma státní represe vůči činnosti komunistických organizací v období první republiky v Jihlavě překračuje zejména svojí obsáhlostí kapacitní rámec tohoto textu. Jako jeden z celé řady případů lze zmínit alespoň věznění jihlavského komunisty židovského původu Josefa Jolesche v roce 1932. SOKa Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura, kat. č. 9462, kart. 75.; K protikomunistické represi viz např. Linhart, C. a kol.: Z dějin Komunistické strany Československa na Jihlavsku do roku 1949, s. 29, 41–42. Dokumentačně cenné osobní vzpomínky aktivistů KSČ na jejich působení i represi vůči nim ve zkoumaném období obsahuje kniha Komunisté vzpomínají. Paměti a vzpomínky komunistů Jihlavska z padesátiletého boje KSČ za lepší zítřek. Jihlava 1972.; Řadu dalších vzpomínek komunistů z regionu v textové podobě i ve formě zvukových záznamů obsahuje sbírka Muzea Vysočiny Jihlava.

levicové politické organizování a vystupování.⁸⁹ Největší z průmyslových provozoven byla tabáková továrna, která byla státním podnikem poskytujícím zaměstnancům řadu sociálních výhod,⁹⁰ kde se i díky státnímu statusu podniku dařilo držet relevantní pozice dalším politickým stranám, jako byla československá a německá sociální demokracie a českoslovenští národní socialisté. Tato struktura průmyslu a z ní plynoucí podmínky dělnické třídy tedy vytvářely méně příhodné prostředí pro třídně radikální působení a akci.

89 V tomto smyslu v zásadě hovoří např. formulace v článku před obecními volbami v Jihlavě v září 1920 v novinách DSAP: „Tatsächlich beeinflussen die bürgerlichen Parteien die Wähler mit Drohungen, daß sie die Arbeit verlieren, wenn sie sozialdemokratisch wählen und mit Versprechungen aller Art, wenn sie bürgerlich wählen. Leider gibt es auch in kleineren Betrieben noch Arbeiter, die sich beeinflussen lassen...“ Volkswille. Sozialdemokratisches Kresioorgan für Bezirke Brünn, M.-Trübau, Zwittau, Iglau, Znaim und Lundenburg. Jahrg. I., Nr. 37, s. 1 (10. 9. 1920).

90 Státní tabáková továrna poskytovala dělníkům ochranné pracovní oděvy, financovala výstavbu obytných domů, poskytla zdarma zaměstnancům ve svém areálu moderní lázně a zajišťovala možnost stravování. Pisková, R. a kol: Jihlava, s. 534.

Tabulka č. 2: Výsledky ČSDSD, DSAP a KSČ v obecních a parlamentních volbách v Jihlavě v letech 1919 až 1929.

Politická strana	Obecní volby		Volby do Poslanecké sněmovny NS		Volby do Senátu NS		Obecní volby		Obecní volby	
Datum konání voleb	28. 9. 1919 ⁹¹		18. 4. 1920 ⁹²		25. 4. 1920 ⁹³		26. 9. 1920 ⁹⁴		22. 3. 1925 ⁹⁵	
	hlasy		hlasy		hlasy		hlasy		hlasy	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
ČSDSD	2 282	17,77	2 977	21,87	2 115	18,87	3 001	20,1	2 556	13,97
DSAP	3 695	28,78	3 332	24,47	2 857	25,49	3 665	24,6	806	4,40
KSČ									1 786	9,76

Politická strana	Volby do Poslanecké sněmovny NS		Volby do Senátu NS		Obecní volby		Volby do Poslanecké sněmovny NS		Volby do Senátu NS	
Datum konání voleb	15. 11. 1925 ⁹⁶		15. 11. 1925 ⁹⁷		1. 12. 1929 ⁹⁸		27. 10. 1929 ⁹⁹		27. 10. 1929 ¹⁰⁰	
	hlasy		hlasy		hlasy		hlasy		hlasy	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
ČSDSD	2 398	14,99	1 990	14,71	4 649	24,82	3 352	19,75	2 784	18,82
DSAP	1 303	8,15	1 228	9,08	1 491	7,96	1 722	10,14	1 665	11,26
KSČ	1 730	10,82	1 462	10,81	673	3,59	1 128	6,65	991	6,70

91 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1573, kart. 370.

92 Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1331, kart. 655; Mährischer Grenzbote, 20. 4. 1920, Nr. 46, s. 2.

93 Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1331, kart. 655.

94 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1574, kart. 370, fol. 2.

95 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1354a, kart. 672.

96 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1332, kart. 656.

97 Jihlavské listy, roč. XX, č. 52, s. 1. (21. listopadu 1925).

98 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1354a, kart. 672.

99 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1333, kart. 657.

100 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1333, kart. 657.

Tabulka č. 3: Výsledky ČSDSD, DSAP a KSČ ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění na jihlavské, zemské (Čechy, Morava a Slezsko) a celorepublikové úrovni v letech 1920, 1925 a 1929 (platné hlasy v procentech).

Politická strana	Volby do Poslanecké sněmovny NS					
	Jihlava	Čechy, Morava, Slezsko	ČSR	Jihlava	ČSR, Morava, Slezsko	ČSR
Datum konání voleb	18. 4. 1920 ¹⁰¹	18. 4. 1920 ¹⁰²	18. 4. 1920 ¹⁰³	15. 11. 1925 ¹⁰⁴	15. 11. 1925 ¹⁰⁵	27. 10. 1929 ¹⁰⁹
ČSDSD	21,87	22,23	25,65	14,99	10,17	14,14
DSAP	24,47	14,19	11,12	8,15	7,47	8,82
KSČ				10,82	12,15	10,20

101 Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1331, kart. 655.; Mährischer Grenzbote, 20. 4. 1920, Nr. 46, s. 2.

102 Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR 1920–1935, Tab. 1.8, https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_8.pdf/b1860b0f-71dc-438a-82ea-8d4c02dcba8?version=1.0 [12. 5. 2022].

103 Statistický přehled republiky Československé. Praha 1930, s. 261, 262.

104 SOkA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1332, kart. 656.

105 Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR 1920–1935, Tab. 1.11, <https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr11.pdf/79e8200f-9473-405b-ae6d-8c944394cc0f?version=1.0> [12. 5. 2022].

106 Statistický přehled republiky Československé. Praha 1930, s. 261, 262.

107 SOkA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1333, kart. 657.

108 Statistický přehled republiky Československé. Praha 1930, s. 256, 257.

109 Statistický přehled republiky Československé. Praha 1930, s. 256, 257.

Tabulka č. 4: Počet a podíl hlasů ČSDSD a ostatních českých politických stran a DSAP a ostatních německých politických stran v Jihlavě v letech 1919–1929.

Politická strana	Obecní volby		Volby do Poslanecké sněmovny NS		Volby do Senátu NS		Obecní volby		Obecní volby	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Datum konání voleb	28. 9. 1919 ¹¹⁰		18. 4. 1920 ¹¹¹		25. 4. 1920 ¹¹²		26. 9. 1920 ¹¹³		22. 3. 1925 ¹¹⁴	
	hlasy		hlasy		hlasy		hlasy		hlasy	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
ČSDSD	2 282	52,21	2 977	54,03	2 115	51,69	3 001	45,55	2 556	27,18
Ostatní české strany	2 089	47,79	2 533	45,97	1 977	48,31	3 588	54,45	6 847	72,82
DSAP	3 695	46,10	3 332	43,39	2 857	42,24	3 665	46,08	806	11,99
Ostatní německé strany	4 320	53,90	4 347	56,61	3 906	57,76	4 289	53,92	5 915	88,01

¹¹⁰ SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1573, kart. 370.¹¹¹ Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1331, kart. 655; Mährischer Grenzbote, 20. 4. 1920, Nr. 46, s. 2.¹¹² Viz předcházející poznámku.¹¹³ SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1574, kart. 370, fol. 2.¹¹⁴ SOkA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1354a, kart. 672.

Politická strana	Volby do Poslanecké sněmovny NS		Volby do Senátu NS		Obecní volby		Volby do Poslanecké sněmovny NS		Volby do Senátu NS	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Datum konání voleb	15. 11. 1925 ¹¹⁵		15. 11. 1925 ¹¹⁶		1. 12. 1929 ¹¹⁷		27. 10. 1929 ¹¹⁸		27. 10. 1929 ¹¹⁹	
ČSDSD	2 398	34,57	1 990	34,60	4 649	43,50	3 352	40,30	2 784	39,08
Ostatní české strany	4 538	65,43	3 762	65,40	6 039	56,50	4 965	59,70	4 339	60,92
DSAP	1 303	19,02	1 228	19,46	1 491	20,23	1 722	24,00	1 665	25,20
Ostatní německé strany	5 547	80,98	5 082	80,54	5 878	79,77	5 454	76	4 943	74,80

¹¹⁵ SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1332, kart. 656.

¹¹⁶ Jihlavské listy, roč. XX, č. 52, s. 1. (21. listopadu 1925).

¹¹⁷ SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1354a, kart. 672.

¹¹⁸ SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1333, kart. 657.

¹¹⁹ SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1333, kart. 657.

Tabulka č. 5: Počet a podíl hlasů ČSDSD a ostatních nesocialistických českých politických stran a DSAP a ostatních nesocialistických německých politických stran v Jihlavě a v českých zemích ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v letech 1920, 1925, 1929.

Politická strana	Volby do Poslanecké sněmovny NS									
	Jihlava	Čechy, Morava, Slezsko	Jihlava	Čechy, Morava, Slezsko	Jihlava	Čechy, Morava, Slezsko	Jihlava	Čechy, Morava, Slezsko	Jihlava	Čechy, Morava, Slezsko
	Datum konání voleb	18. 4. 1920 ¹²⁰	18. 4. 1920 ¹²¹	15. 11. 1925 ¹²²	15. 11. 1925 ¹²³	27. 10. 1929 ¹²⁴	27. 10. 1929 ¹²⁵			
ČSDSD	počet	hlasy		hlasy		hlasy		hlasy		počet
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	
Ostatní nesocialistické české strany	2533	45,97	66,64	4538	65,43	257 2146	82,32	4 965	59,70	2 612 372
DSAP	3332	43,39	689 589	43,48	1303	19,02	406 228	25,82	1 722	501 921
Ostatní nesocialistické německé strany	4347	56,61	896 471	56,52	5547	80,98	1 167 061	74,18	76	1 127 387
										69,19

120 Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1331, kart. 655; Mährischer Grenzboten, 20. 4. 1920, Nr. 46, s. 2.

121 Statistická příručka Republiky Československé. II. Praha 1925, s. 344, 345. Srov. rovněž Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR 1920–1935, Tab. 1.8, https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219r_8.pdf/b1860b0f-71dc-438a-82ea-8d4c02dcdb1a8?version=1.0 [12. 5. 2022].

122 Údaje pro výsledky voleb do PS NS v roce 1925 v Jihlavě viz SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1332, kart. 656.

123 Statistická příručka Republiky Československé. III. Praha 1928, s. 255, 256. Na zemské úrovni rovněž viz Volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR 1920–1935, Tab. 1.11, <https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr11.pdf/79e8200f-9473-405b-ae6d-8c944394cc0f?version=1.0> [12. 5. 2022].

124 SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1333, kart. 657.

125 Statistický přehled republiky Československé. Praha 1930, s. 256, 257, 261, 262.

The Communist and Social Democratic Movement in Jihlava in 1918–1933

Using the comparative method and the methodological tools of the theory of cleavages and critical junctures formulated by a political scientist Stein Rokkan, the text describes the development of social support for the Czech Social Democratic Workers' Party (ČSDSD), the German Social Democratic Workers' Party in the Czechoslovak Republic (DSAP) and the Communist Party of Czechoslovakia (KSČ) in the city of Jihlava in 1918–1933. The source of information for measuring social support for these parties is the results of municipal and parliamentary elections and official reports on public participation in the events organized by these political parties. The text is also devoted to assessing the conditions influencing social support for the studied political parties and to the description of their mutual relationships.

The split in the two national social democratic parties led to their weakening and the emergence of a relevant communist party in the early 1920s. The ČSDSD managed to regain significant strength in Jihlava by the mid-1920s, winning more votes in municipal and parliamentary elections in Jihlava than the rival Communist Party, while at the level of the Czech lands and Czechoslovakia it was the Communist Party that received a higher support in the parliamentary elections of 1925. The ČSDSD held the position of the strongest left-wing party in Jihlava in all elections between 1925 and 1929. The DSAP received higher support than the ČSDSD in the 1920 municipal and parliamentary elections, but the split in the party and the competition with the Communist Party and the German nationalist parties weakened its social support significantly and in the long term.

Although electoral support for the KSČ was lower in Jihlava than in the Czech lands and Czechoslovakia throughout the period under review, it nevertheless played a role in the party political system at the local level and brought a distinctive element to its functioning. In the sector of the Czech (Czechoslovak) political parties, the ČSDSD had an absolute majority in the 1920 parliamentary elections, while in the following elections the non-social democratic parties prevailed. The DSAP had a minority position in the German political parties sector throughout the whole period. Compared to the ČSDSD, the German Social Democrats gained significantly lower social support within the German political parties camp, with the marginal exception of the 1920 municipal elections, than their Czech colleagues within the sector of the Czech (Czechoslovak) political parties in Jihlava.



Raimund Aschmann (nar. 14. 6. 1883 v Jihlavě, zemř. 21. 1. 1944 v jihlavské nemocnici), organizátor DSAP, úředník nemocenské pokladny, zakladatel KSČ a později opět představitel DSAP (Soukromý archiv Josefa Aschmanna)



Ph. Mr. Josef Vašátko (nar. 19. října 1889 v Černíkovcích u Rychnova nad Kněžnou), tajemník jihlavské organizace ČSDSD a poté KSČ (Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5325, detail)

Josef Pavelec (nar. 17. 3. 1877 v Rosicích, zemř. 16. 8. 1924 v Jihlavě), ředitel okresní nemocenské pokladny, organizační pracovník ČSDSD a později KSČ (Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5835/1)



Pohřeb Josefa Pavelce 20. srpna 1924. Snímek zachycuje vynášení rakve z domu v ulici U Mincovny č. 8, kde Pavelec bydlel. Pohřební průvod směřoval na hřbitov Na kalvárii v Dřevěných mlýnech. Na snímku vlevo členové DTJ a tajemník KSČ Josef Vašátko (s cvikrem) (Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5835/2)



Marek Kočí (nar. 16. dubna 1897 v Kamenici u Jihlavy), aktivista KSČ a odborový organizátor (Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5850/1)



Josef Jolesch (nar. 6. února 1879 v Jihlavě, zahynul 19. prosince 1941 v Terezíně), aktivista DSAP, později KSČ a vedoucí Dělnického pěveckého spolku Karl Liebknecht (Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5925, detail)



Rudolf Merta (nar. 26. ledna 1867 v Čermné, zemř. 20. dubna 1934 v Brně), poslanec ČSDSD a následně KSČ v NS ČSR za jihlavský kraj. Fotografii věnoval Merta 6. srpna 1924 představiteli KSČ v Třebíči Otto Rydlovi (Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5324)



Alois Včelička (nar. 4. listopadu 1871 v Boháňské Skále u Hořic), v letech 1925–1929 senátor NS ČSR za KSČ a krátce za KSČ (leninovci) (Archiv Poslanecké sněmovny, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv. č. 2910, spis poslance Aloise Včeličky)



*Rudolf Veverka (nar. 22. 1. 1880 ve Velkém Meziříčí, zemř. 11. 2. 1949 v Jihlavě), starosta města Jihlavy za ČSDSD
(Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/383)*



*Otakar Krupička (nar. 30. listopadu 1894 v Německém Šicndorfu, v současnosti Dobronín, zemř. 24. srpna 1984 v Jihlavě), vedoucí a krajský starosta DTJ v Jihlavě, vedoucí jihlavské městské organizace ČSDSD, snímek z roku 1926
(Soukromý archiv Otakara Kupičky, ml.)*

*Viktor Kousal (nar. 30. 1. 1882 v Heralticích u Okříšek, zemř. 1. 7. 1936 ve Vráži u Písku),
starosta města Jihlavy za ČSDSD
(Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/4796)*



*Čestná stráž členů DTJ na pohřbu starosty města Viktora Kousala dne 6. července 1936 v Jihlavě
(Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/6583)*



*Pavel Havránek (nar. 17. 6. 1877 ve Starovičkách, zemř. 27. 5. 1941 v Jihlavě), ředitel okresní nemocenské pokladny, starosta města Jihlavy a senátor NS ČSR za ČSDSD
(Archiv Poslanecké sněmovny, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv. j. 729, spis poslance Pavla Havránka)*

*Skupinové foto členů dělnického pěveckého spolku Vorwärts pořizené v Jihlavě 5. února 1922, později přejmenovaného na Dělnický pěvecký spolek Karl Liebknecht
Spolek vedl komunista židovského původu
Josef Jolesch.*

(Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5803)





Skupinová fotografie účastníků krajské všeodborové konference v Jihlavě pořádané 1. a 2. listopadu 1924. Ztotožnění jsou členové KSČ: sedící na zemi dole 2. zleva Josef Jolesch; sedící na židli 1. zleva (asi Franz) Mattl, 2. železničář Urban, 3. Václav Mazanec, 4. Eduard Musil z Dřevěných mlýnů, zprava 3. Antonín Kochánek; stojící v přední řadě 3. zleva Ferdinand Trnka, 5. Bohumil Šustr, 6. Jan Smutný, 1. zprava Václav Příbyl (otec Heleny, pozdější manželky Adolfa Zronka, předsedy Měst NV v Jihlavě v letech 1954–1964), 6. Alois Zwickl, 8. František Hons (s přivřenýma očima), 10. Josef Rychnovský; stojící v horní řadě 1. zprava Jindřich Kostecký, 2. Robert Vidlák, 3. (asi Josef) Příbyl, 5. Alois Včelička (v letech 1925–1929 senátor NS ČSR), 1. zleva Winzenz Wokurka, 2. Karel Brož (Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5925)



Manifestace pracujících v Jihlavě v roce 1926. Projev činitele komunistické mládeže Jana Paufošímy (dole)
(Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5884/1–2)



*Manifestace pracujících na 1. máje 1931 na dolním náměstí v Jihlavě
U kašny hovoří řečník Rot z Prahy.
(Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5886)*



Skupinová fotografie jihlavských komunistů z doby do roku 1924. Nahoře uprostřed Ph. Mr. Josef Vašátko, dole sedící uprostřed poslanec NS ČSR Rudolf Merta (s kloboukem na klíně) a vpravo od něho Josef Pavelec (Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/5325)



Skupinový portrét výboru sociálnědemokratické DTJ v Jihlavě v roce 1935. 1. řada zleva: Otakar Krupička, Jan Dederá, Bartoň, Václav Černý, Růžička, Antonín Havlíček, František Burda, Svítíl, Ludvík Čutka; 2. řada stojící: Beneš, František Bartušek, Havránek, Sochor, Růžena Šanderová, Anna Kučerová, Šanderová ml., Langer, Rosenkranz, Peterka, František Rosenkranz (Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji/21/B/6586)

RADIKÁLNÍ LEVICE V KULTUŘE

